

ידעיה הפניני הבדרשי

(בעל בחינת עולם)

באורים על מאמרי חז"ל

ספריה למחשבת ישראל

10
$7\frac{1}{2}$

באורים

על

מאמרי חז"ל במדרש תהלים ע"ד חקירה עיונית

חברם

הרב הפלוסוף האלהי

מהור"ר **ידעיה הפניני** המכונה **בדרשי** ז"ל

בעל **בחינת עולם.**

יצאו לאור עם פתח דבר בראש הספר

מאת

שלמה באבער.

קראקא

בהוצאות ובדפוס של יוסף פישער (גראָדגאַסע נו' 62).

שנת **תרנ"א** לפ"ק.

נדפס מחדש ירושלים, תשכ"ז

במהדורת צילום מצומצמת

באורים על מאמרי חז"ל במדרש תהלים.

מהרב הפלסופ האלהי מו"ה ידעיה הפניני המכונה בדרשי ז"ל.

ERLÄUTERUNGEN

DER

PSALMEN HAGGADA

VON

R. JEDAJA PENINI

(BEDARSCHI),

lebte im 14. Jahrhundert.

Herausgegeben und mit einer Einleitung versehen

von

SALOMON BUBER.

Krakau, 1891,

DRUCK UND VERLAG VON JOSEF FISCHER.

פתח דבר.

במבוא למדרש תהלים אשר הוצאתי לאור זה לא כביר, כתבתי (אות י״א סי׳ כ״ז) בזה״ל: „הי״ר ידעיה הפניני ב״ר אברהם בדרשי ז״ל נמצא ממנו פירוש למדרש שוחר טוב ואוציאו אי״ה לאור ושם אדבר אדותיו״, ואת אשר נדרתי אשלמה, והנני מביא היום לפני הקוראים היקרים את הספר הזה, ואם קטן הוא בכמותו גדול הוא באיכותו, גם אמלא הבטחתי לדבר איזה דברים אדות הספר ושאר ספריו, גם אדות המחבר וקצת מתולדתו.

א. הספר הזה כולל באור על ל״ז מזמורים שבמדרש תהלים, לא כסדר המזמורים רק בסירוגין, ומזמור האחרון הוא מזמור ק״ט, והכל ע״ד פלוסופי מחקרי, לקרב דברי חז״ל שלא יתנגדו אל השכל כדרך גדולי חכמי פלוסופי עמנו מימות רב סעדיה גאון ואדוננו הרמב״ם ז״ל, אשר סללו מסלה ישרה לחבר דברי חז״ל באגדה עם השכל העיוני, והכל ערך בלשון צחה וערבה תנעם לאוזן שומעת.

הספר הזה הוא רק חלק אחד מספרו המונח בכתב יד באוצר הספרים של די ראססי בפארמא קובץ 222, כולל באור אגדת חז״ל במדרש רבה על התורה, תנחומא, ספרי, פרקי דר״א, מדרש נחמות, מדרש תהלים, ומדרש רות. ואלה הן התחלות המאמרים, כאשר כתב אלי הרב החכם מוהר״ר ראובן הכהן נ״י: הבאור על מדרש בראשית רבה מתחיל: אמר ר׳ שמעון בן לקיש לא היה העולם ראוי להשתמש בזהב ולמה נברא בשביל בית המקדש כו׳ (הוא בב״ר פט״ז אות ב׳). כונת זה המאמר שהאומה בזמן הבית כו׳: שמות רבה מתחיל: אמר ר׳ ברכי׳ ויאמר לאדם הן יראת ה׳ היא חכמה כו׳ (הוא שמ״ר פ״א אות ט״ז): ויקרא רבה, ר׳ יהושע דסכנין בש״ר לוי פתח כי טוב אמר לך עלה הנה כו׳ (הוא פ״א אות ה׳): במדבר רבה מי יתנני במדבר מלון אורחים, איכן שהייתי מתקלס, שנא׳ ישאו מדבר וגו׳ משל לנשיא שנכנס למדינה כו׳ (הוא פ״א אות ב׳): דברים רבה מרפא לשון עץ חיים ר׳ אומר (לפנינו: ר״ל אמר) צא ולמד ממקומו, הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו לא איש דברים אנכי, כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו כו׳ (הוא פ״א אות א׳). והסיום והנה נכנס עם זה בהשלמת כונתנו בבאור המאמרים אשר תכוננו להם רמז במדרש תנחומא, ואח״כ מתחיל החלק השני בבאור המאמרים בעלי ההערה בתנחומא. ילמדנו רבנו ה׳ בחכמה יסד ארץ כשברא הקב״ה את עולמו נתיעץ בתורה וברא את העולם, שנא׳ לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה כו׳

(הוא התנחומא הנדפס מכבר, ולא התנחומא הישן אשר הוצאתי לאור): החלק השלישי בביאור ספרי מה שיכללהו מהמאמרים בעלי התורה והרמז, חביבין ישראל שאע״פ שהם טמאים שכינה עמהם וכה״א השוכן אתם בתוך טומאתם כו׳ (הוא בהתחלו סוף פיסקא א׳): החלק הרביעי בביאור מה שימצא מהרמזים בפרקי ר׳ אליעזר, ומתחיל: עמד ר׳ יוחנן בן זכאי והלך לו לחוץ היה ר׳ אליעזר יושב ודורש כו׳ (הוא בפדר״א פרק שני): החלק החמישי בביאור מה שנכלל מהרמזים במדרש נחמות והוא שיעור מועט בערך אל הקודמים, והבאורים הם על פסקות דברי ירמי׳, נחמו, אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש, שובה, והתחלתו: דברי ירמי׳ שמעו דבר ה׳ אמר ר׳ לוי משל למטרונה שהכניסה למלך שני הדסים ואיבד אחת מהן והתחילה מצירה עליו, א״ל המלך שמרו את זה כאלו שמרת את שניהן כך ישראל כשעמדו על הר סיני, ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע, אבדו את נעשה, ועשו עגל מסכה, אמר להם הקב״ה שמרו את נשמע, כאילו שמרתם את שניהם, הכונה ששלמות המעשים ואם יש לו צורך בהשגת ההצלחה הנה הוא בעצמו בלתי מספיק מפני שההצלחה דבקה לנפש והשלמות הנתלה בהאמנה והמחושב יותר חזק לנפש וראוי שיהיה הסבה הגדולה מהשארתה בין שתהיה הקבלה באמנה לבד ותכלול כל ההמון או תהיה מסכמת עם העיון והאמנת כל מה שאפשר ותהיה מיוחדת ליחידים והיא השמיעה האמיתית כי לשני אלו המינים רמזו בתשובה הנכברת אשר השיבו בנעשה ונשמע ואמר שלמות האמונה והמושכל עם קצת חסרון במעשים יותר מספיק מפני שהוא סבה בסוף לתיקון המעשים בהכרח כי היודע בתיקון סיבות המעשה רחוק הוא שלא ישתדל בקיומו, זהו שמרו את נשמע כאלו שמרתם את שניהם. ובסוף החלק הזה סיים: וזה סוף מה שמצאתי בזה המדרש ממה שראוי לזכרו ויעתק הביאור אחר זה במדרש תהלים.

(והנה המאמר שהביא הוא בפסיקתא דר״כ אשר הוצאתי לאו״ר פסקא שמעו (דף קי״ז ע״ב) וערך את באורו על י״ב הפטרות והם ג׳ דפורענותא שבעה דנחמתא ותרתי דתיובתא והסימן דש״ח גו״ע אר״ק שר״ש (ע׳ מבוא הפסיקתא דר״כ) ואולי לא העיר על כל הי״ב הפטרות רק על איזה מהם ואף כי רשם דברי ירמי׳ אבל באורו הוא על פסקא שמעו. והוא פסקא שניה אחר דברי ירמי׳. והמחבר קרא את הי״ב הפטרות בשם מדרש נחמות על שם שבעה דנחמתא. וגם הרב בעל המאירי בפתיחה למס׳ אבות (דף ט״ו ע״ב) הביא וז״ל ונתחברו שאר חיבורים שלא הוזכר כגון: מכילתא ופסיקתא ומדרש השכם, וספר המדרשות כגון רבה ותנחומא, ומדרש תהלים ומדרש חזית ומדרש נחמות כו׳. והרב החוקר הנודע מוהר״ר יום טוב ליפמאן צונץ ז״ל בספרו צו״ר געשיכטע צד 467 כתב כי ר׳ ידעיה חבר פירוש על אגדת חז״ל על מדרש רבה תנחומא ספרי סדר״א מדרש נחמות והוא פסיקתא רבתי מדרש תהלים ומדרש חזית נמצא בכ״י אצל די ראססי קובץ 222. אבל באמת מדרש נחמות איננו פסיקתא רבתי רק י״ב הפטרות מפסיקתא דר״כ).

החלק הששי בבאור מה שנכלל מהרמזים והערות במדרש תהלים. החלק השביעי בבאור הרמזים במדרש חזית: רות ומתחיל ויהי בימי שפוט השופטים זש״ה עצלה תפיל תרדמה ע״י שנתעצלו מלעשות גמילות חסד ליהושע שנתעצלו

בהספרו ובכבודו שנא' ויקברו אותו בגבול נחלתו מצפון להר געש. (הוא בפתיחתא אות ב'). פרשתא תנינא א"ר אליעזר בן עזריה רובן של סנהדרין כו' (הוא בפ"ב אות ב' ולפנינו ר' עזריה עיקר סנהדרין). פרשתא תליתאה כתיב קטון וגדול שם הוא אמר ר' סימון זה אחד מארבעה מקראות שהם ישים זה לזה (הוא ריש פ"ג). פרשתא רביעתא ושתית מאשר ישאבון הנערים זה בית השואבה (הוא סוף פ"ד). פרשתא חמישאה ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז כו' (הוא פ"ה אות ט'). פרשתא שתיתאה אמר דוד עורה כבודי עורה הנבל וכנור כו' (הוא ריש פ"ו). (מכל זה יראה הקורא כי חלק השביעי הוא על מדרש רות. וכפי הסדר של הז"ל (ב"ב י"ד ע"ב) סדרן של חמש מגלות רות קהלת שה"ש איכה אסתר. לכן ערך ר' ידעי' את באוריו בתחלה על רות ויכנה את מדרש רות ג"כ בשם הזיה, וצונץ בספרו צור געשיכטע צד 467 כתב כי חלק השביעי מכיל באורים על חמש מגלות או על שה"ש ולא רק על רות כמו שחשב די ראססי, אבל האמת עם די ראססי כי לא נמצא רק על רות). ובסוף הכ"י הזה סיים הסופר:

נשלם זה הספר ביאור הגרות מכדרשי רבה ותנחומא כפרי פרקי דר' אליעזר נחמות מדרש תהלים ורות על דרך החכמה לר' ידעיה ב"ר אברהם בדרשי החכם הכולל נ"ע תהלה לאל עולם.

ועוד נמצא בפארמא קובץ 217 באור מה"ר ידעיה ורק על רבה וספרי, וכן היה נמצא כתב יד בהסרון הבאור האחרון על מדרש רות אצל הרב החכם המכונה מוהר"ר חיים מיכל ז"ל נרשם באוצרות חיים סי' 664 ובספרו אור החיים צד 436 ועתה נמצא הכ"י הזה באקספארד קיבץ 157 כפי רשימת נייבויער, וכן נמצא שם באקספארד קובץ 158 על מדרש רבה תנחומא וספרי לבד, וכן באוצר הספרים בהאמבורג קובץ 97 נמצא על מדרש רבה תנחומא וספרי ובוואטיקאן יש כתב יד על מדרש רבה ותנחומא בקובץ 293 וראוי להוציא כל הספרים האלה יחד לאור עולם, כי בודאי רב טוב צפון בהם.

ב. הבאור על מדרש תהלים לבד הוציא לאור הרב מוהר"ר אברהם עקרה ז"ל בוויניציא שנת שנ"ט (1599) וקרא שם הספר „לשון הזהב" גם הדפיס שם ביחד באור על קצת מזמורי תהלים להר' יוסף טיטצאק ז"ל ותוכחה אחת להה"ר משה בן עזרא ז"ל וכתב על שער הספר בזה"ל:

„ספר לשון הזהב והוא באור מאמרי רז"ל ממדרש תהלים מהפלוסוף האלהי כמה"ר ידעיה הפניני ז"ל, ובאור קצת מזמורים ממהר"ר יוסף טיטצאק ז"ל, ותוכחה אחת להה"ר משה בן עזרא ז"ל, שנת ליהודים היתה אורה ושמחה לפ"ק פה וויניציא".

גם כתב הקדמה קטנה בראש הספר וז"ל:

„אמר הצעיר אברהם בן לאדוני אבי דון שלמה עקרה זלה"ה אחרי אשר העזר האלהי סייעני וזכני להדפיס ספר מהררי נמרים, ראיתי ונתן אל לבי להדפיס באור קצת מאמרי רז"ל ממדרש תהלים מהפלוסוף האלהי כמה"ר ידעיה הפניני ז"ל המכונה בדרשי, בעל בחינת עולם, אשר הוא

משובח ומפואר בפי כל יורעיו ומכיריו במתק דבריו ונועם אמריו, וכל כונותיו במאמרי רז"ל ופשטיו במקראות כלם ממתקים ומחמדים, ובקשר אמיץ נקשרים, כלם נכוחים למבין ולישרים, ובפי ישרים נקרא שמו לשון הזהב, ולכן יקרא שם הספר הזה **לשון הזהב**, אשר לכל בעל חיך יערב, ומרוב חבת נועם אמריו תמיד יאמר הבהב, ונוסף גם פי' קצת מזמורים ממוהרי"ט ז"ל, והם צוף דבש אמרי נועם, ואם הם מעט הכמות הם רבי האיכות, ותוכחה א' מה"ר משה בן עזרא ז"ל, ואשאל העזר מהעוזר האמתי יתברך, אשר בידו מחקרי ארץ, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ".

והרב המוציא לאור סיים בסוף הספר „עד כאן מה שמצאנו בהעתקה מהרב הנזכר זלה"ה. והסיום „וזה סוף מה שמצאנוהו במדרש תהלים ממה שראוי שיזכר" הם דברי המחבר ר' ידעיה בעצמו, והבאורים הם שוים בלי מחסור כאשר הם בכ"י בפארמא. ורבים וכן די ראססי בספרו Dizionario השבו כי הספר לשון הזהב הוא פירוש על ספר תהלים אבל באמת איננו כן רק הוא פירוש על מאמרים במדרש תהלים. ואדבר גם מעט אודות הרב מהר"א עקרה ז"ל: הוא חבר גם ספר מהררי נמרים הדושים וכללים ממחברים שונים אשר אסף לאספה והוציאם לאור (וויניציא שנ"ט), וחבר גם קצת כללי המדרש רבה ונדפסו בס' ארזי לבנון (וויניציא שס"א), ובפרה דברי ללקוטים ממדרש אביר העירותי כי בעל השל"ה ז"ל באית דרושים ואגדות (וכל המאמר הזה מהשל"ה נדפס במדרשים דפוס ווילנא בראשו בשם כללי המדרש משל"ה) הביא בהתחלתו וז"ל: „אעתיק קונטרס קטן מחכם אחד שהרשים המקומות שראוי להרגיש בהם ולתקנם" אבל מי החכם הזה לא גלה לנו, ובאמת היא החכם מוהר"ר אברהם עקרה אשר כל הכללים מתחלתם ועד סופם שהעתיק בעל השל"ה ז"ל הם הם כללי המדרש הנדפסים בשמו של הרב מהר"א עקרה בס' ארזי לבנון, אחשוב שגם זה ראוי לדעת מי הוא החכם המחבר כללים ההם אשר בעל השל"ה ז"ל העלים שמו, ויזכר שמו לטוב ע"ז ביחד על הוצאתו לאור ספר הנחמד מה"ר ידעיה ז"ל אשר קרא בשם לשון הזהב ויהי זכרו ברוך.

ג. עתה אדבר מעט על תכונת הספר, והנה מבלעדי אגיד יבין כל קורא הכם את יקרת הספר, כי מלבד עומק תקירותיו לבאר מאמרי הז"ל הנראים בהשקפה ראשונה תמוהים, ע"ד פלסופי לקרבם אל השכל, ולגלות בהם כונה עמוקה צפונה, כדרך חוקרים הגדולים באומתם, אשר היתה כל מגמתם להבר התורה והפלוסופיא יחד, וביחוד מאמרי הז"ל באגדה אשר כונה גדולה לוטה במסתרי מאמריהם, הנה לשונו עט סופר מהיר, דובר צחות במליצה נעימה והדה אשר תנעם להיך כל מבין, כי המחבר הגדול הזה מלבד שהיה הכם בהכמות, היה מליץ גדול ומשורר מפואר, וספרו בחינת עולם היקר מאד יעיד על גדולת מחברו בידוע, ורק פה אעיר כי בספר הזה על מדרש תהלים מזכיר את באוריו למדרשים שחבר, כמו: במזמור א' הביא „כמו שבארנו בספרי", במזמור ט"ו הביא „כבר רמזנוה בחלק ה' במאמר עתידה ירושלים גבוה ועולה", (הוא

בפסיקתא דר"כ סוף פ' רני עקרה). במזמור י"ט הביא „כבר ביארנו דוגמתה בחלק ב' בתנחומא", גם במזמור ל"ו הביא „כבר בארנו דוגמת זה המאמר בתנחומא". במזמור ס"ה „כבר ביארנוה ברוגמתו בחלק ה' במדרש נחמות על מדרש זה הפסוק בעצמו". במזמור ע"ד „כמו שזכרנו בתנחומא ובפרקי דר"א". במזמור פ"א „כבר ביארנוהו בדוגמתו בתנחומא". במזמור פ"ד „מה שאמרנוהו ברבה". במזמור פ"ח „שביארנוהו בתחלת זה החלק", (ר"ל בריש ביאורו למדרש תהלים). גם במזמורים ד', כ"ג, ל"ה, נ"ה, פ"ז וצ"א מזכיר את הרמב"ם ז"ל, לא בשמו רק „הרב ז"ל". גם במזמור ו' הביא את הראב"ע, ובמזמור כ"ג מזכיר את ארסטו, את הביאור על אגרת הז"ל מזכיר הרב דון יצחק אברבנאל ז"ל בפ' תצוה, וגם בס' ישועות משיחו דף ל"א ע"ד. גם בעל יפה מראה על אגדת ירושלמי מביאו באיזה מקומות, וגם הרב ר"י עראמה ז"ל בספרו עקדת יצחק מביאו בפ' וישב פכ"ח וז"ל: יכבר באר אותו המאמר מי אתה הר הגדול זה משיח כו' החכם בן בונש ז"ל כו'.

אקוה כי הקוראים החכמים השמחים אלי גיל על דברי קדמונינו ימצאו חפץ בספר הזה, אף כי קטן בכמותו גדול הוא באיכותו, כי יחזו בו דברים נעימים בנוים על אדני ההגיון והפלוסופיא הישרה המסכמת עם התורה והאמונה, להאיר דברי הז"ל אשר הם כעצם השמים לטוהר, והוא עתיק יומין נתחבר זה לערך שש מאות שנה, ואף כי נדפס פעם אחת לפני שלש מאות שנה, בכ"ז הוא יקר המציאות, ואינו מצוי כלל, וכעת הדשתי כנשר נעוריו, והבאתיו מנחה לכל ההוגים בספרי קדמונינו למען יהנו מזיו אמרותיו.

ד. ועתה אדבר איזה דברים ארות המחבר בעצמו: החכם הפלסוף בהיר המליצים הר' ידעיה, נקרא בשם הפניני (פניני הוא תואר מליצי למשורר אצל הערביים) גם בשם המליץ וגם בשם בדרשי, כי היה מעיר בדריש [Beziers] במדינת פרובינצא [Provence] אשר בארץ צרפת הדרומית, ארץ אשר נתגדלו בה גדולי ישראל ואדירי התורה מעולם, הנקראים חכמי פרובינצא, ובאגרת התנצלות אשר כתב להרשב"א (תשובות הרשב"א סי' ת"ה) התום ידעיה ב"ר אברהם בדרשי, וגם בשאר ספריו. גם נקרא אנבוניט אברם ועל שער כתב התנצלות כתוב „אשר שלח החכם אנבוניט אברם להרשב"א ז"ל, ור' יצחק עראמה בספרו עקדת יצחק שער כ"ת מזכירו בשם בן בוניט, ונקרא ג"כ בוניט פרופיאט. (עיין שיורי ברכה להחיד"א, אה"ע סי' קכ"ט ערך שלמיאש כי לפעמים מוסיפים אותיות אני בראש השם כמו אנשלמה (שלמה) אנזוסף (יוסף) אנבוניט (בוניט) והביא שם כמה ראיות על זה ע"ש).

ה. אביו הר' אברהם בן הר' יצחק בדרשי ז"ל היה מגדולי המשוררים והי בתחלת אלף הששי בימי הרב רבנו טודרוס הלוי אבילאעפיא אשר היה ג"כ משורר גדול נוסף על חכמתו בנגלה ונסתר, ופעם אחת בעברו עם המלך ומלכת קשטיליא דרך עירו של הרב ר' אברהם בדרשי הנ"ל קדמו זה לזה בשירים, והנם נדפסים בסוף ס' משכיות כסף (אמסטערדאם תק"ל) וגם אח־ זה היו כותבים

וה לזה שירים בלה"ק וגם העתיקו שירים מלשון הערבי ללה"ק כבתוב בס' עומר השכחה דף קי"ט ע"ב ומוזכר בס' אור החיים צד 55.

ר"א בדרשי הנ"ל חבר ס' חותם תכנית על שמות נרדפים (אמסטערדאם תרכ"ה). גם נמצא ממנו ודוי לי"ב בשם בתי הנפש, ונקרא גם בית אל, או בקשת הלמדי"ן עיין בס' מהלך בשער השיר להמדקדק ה"ר אליהו בחור ועומר השכחה דף קנ"ח ע"ד. ואוצר הספרים אות ב' סי' 280.

גם חבר השיר „חרב המתהפכת" והוא שיר בעל ר"י בתים כמנין חרב ונדפס בסוף ס' חותם תכנית ושם מהלל את עצמו מאד ובתוכם נמצאו שירים לה"ר יצחק בר אברהם הגרני (עיין קאפעלעס בספרו היקר „געשיכטע דער יודישען ליטעראטור" ח"ב צד 719).

וכן חבר „אלף אלפין" מליצה כוללת אלף מלות המתחילות כולן באות א', נדפסה בב"ח ה"ר עם פי' המלות, ובעל שה"ג ח"ב אות א' סי' 97 ייחסה בטעות לבנו ר' ידעיה. גם חבר קינה על שרפת התורה ומספר תמרורים על מות קרוביו (עיין צונץ צור געשיכטע צד 463).

ו. ה"ר אברהם הנ"ל הוליד את בנו ה"ר ידעיה לדעת כל רושמי תולדות גדולי ישראל בין ה"א ל"ה (1275) ובין ה"א מ' (1280) (עיין גראֶטץ בספרו קורות היהודים ח"ג צד 277) והחוקר מהר"ם שטיינשניידער בספרו הגדול על העתקות בדברו על ס' המשכיל של אלפאראבי רצה להחליט כי זמן תולדתו היה קודם לזמן הנזכר כי הלא ר' גרשון בן שלמה מבדרש בספרו שער השמים מזכיר בשנת ה"א נ' (1290) את הספר הפליסופי כתב הדעת מן המחבר אלפאראבי נעתק מן ר' ידעיה, ולפי ההנחה הנ"ל לא הי' ר' ידעיה בשנת ה"א נ' כ"א בן י' או ט"ו שנה, אולם החכם הגדול דר. נייבייער בספר Histoire Litteraire Bd. 31 הנדפס עתה בפאריז בלשון צרפת הותיר את דברי החכם הזה כי ספר כתב הדעת הנזכר מר' גרשון בן שלמה הוא העתקה הישנה לא העתקה החדשה של ר' ידעיה. ועוד הביא החכם נייבייער בספר הנ"ל גם במכ"ע Revue d. Etudes Juives חלק עשרים צד 244, כי בכ"י הנמצא בבית עקד הספרים לממשלת ספרד במאדריד (Escurial) המכיל פירוש ר' ידעיה על מס' אבות ועל מאמרי האגדה אשר בספר נזיקן ושם יאמר שבא לישיבת רבנו משלם בהיותו בן ט"ו שנה, וידוע כי ר' משלם היה בן דור הרמב"ן ז"ל וגם גדול ממנו מעט בשנים, והרמב"ן נולד בשנת 1195, ואם נשער כי ר' משלם היה גדול ממנו למצער בחמש שנים יהי' נולד בשנת 1190, ואם נאמר כי ר' ידעיה נולד בשנת 1275 יצא לנו שהיה ר' משלם בעת אשר נכנס ר' ידעיה לישיבתו זקן מופלג בן מאה שנים ואז לא היה נמנע ר' ידעיה מלאזכיר זאת. וזה הביא גם בשמו החכם המהולל מוהרי"ש פוקס במגיד משנה משנת תר"נ גליון 31 (וי"ש להקן שם ר' גרשום בן שלמה במקום ר' שלמה בן גרשום גם כתב הדעת במקום כתב הדת). אולם החכם נייבויער בעצמו לא בא לידי הכרעה וכתב שיש לסתור זה ע"ש.

ז. ה״ר אברהם גדל את בנו ה״ר ידעיה על ברכי התורה והחכמה והצליח מאד בלמודו ונעשה לארז אדיר מפורסם בתורתו ובחכמתו, והיה גם משורר ומליץ גדול, ובהיותו בן שבע עשרה שנה חִבר את ספר הפרדס לבקשת מאהביו ומיודעיו, ונחלק לד׳ שערים, שער א׳ בעבודת הבורא והחסידות, שער ב׳ האוהב והאויב, שער ג׳ בעזיבת העולם וזכרון משלי תנואיתיו, שער ד׳ בלימוד החכמות אשר יצטרך האדם אליהם אחר החסידות ועבודת אלהים, והשער הזה חלקו לפרקים האחד המדבר במעלת החכמה וסדר הלימוד, השני המדבר בחכמת הרפואה, השלישי המדבר בדינים (והנהגת השופט), הרביעי המדבר במלאכת הדבָר, החמישי המדבר בהטעאה, הששי המדבר בנשאר מן החכמות, השביעי המדבר במליצה ושיר, ובסופו שיר בשבח הספר, כאשר הביא הרב החכם ר׳ חיים מיכל ז״ל בספרו אור החיים באשר הכ״י היה בבית גנזי ספריו ונמצא כעת הקובץ הזה (עם שאר ספרים מהנ״ל) באקספארד. עיין רשימת החוקר נייבויער קובץ 1268 סי׳ 7, ופירסט בספרו ביבליאטהעקא יודאיקא ח״ג צד 71 ואח״יו בעל אוצר הספרים אות פ׳ סי׳ 1060 הביאו כי נדפס הספר הזה בקאנשטאנטינא רע״ו (1517). השער האחרון המדבר במליצה ושיר הדפיס החכם מהרי״ל דוקעס נ״י במחברת נחל קדומים דף כ״א וכן הדפיס במכ״ע הלבנון שנה חמישית את שער הרביעי בלמוד ובהלק החכמות אשר יצטרך האדם אליהם אחר החסידות ועבודת אלהים, ונדפס שמה בהמשכים צד 376, 472, 503, 616, 663, וגם באריענט משנת 1850 צד תפ״ו נמצא דוגמאות מהס׳ וזה. וגם החכם הנודע הרשר״ל ז״ל נתן איזה דוגמאות שם בנומר 52 וכן נמצא דוגמאות בלשון לאטיין עיין פירסט בס׳ הנ״ל צד 71, וזה לא כביר נדפס ס׳ הפרדס הזה עפ״י דפוס קונשטאנטינא והוא קצת בקצרה מאשר הוא בכ״י אקספארד, במכ״ע אוצר הספרות ח״ג עם איזה הערות מהחכם יוסף דר. לוצאטו. ועיין גם מה שכתב החכם נייבויער בספר הנ״ל קורות ספרות צרפת צד 366.

גם חבר בהיותו בן שמונה עשרה שנה ס׳ צלצל כנפים (ונקרא בשם אוהב נשים) והוא נגד המליץ ר׳ יהודה בן שבתי מברצלונה שחבר ס׳ מנחת יהודה שונא הנשים (נדפס בקונשטאנטינא ואח״כ בס׳ טעם זקנים) הס׳ הזה חבר ושלח למנחה לשני בני השוע דון שלמן דלאשאיפאנץ (Don Salomon de los Iufants in Arles) שם האחד מאיר ושם השני יהודה. ובס׳ הזה קרא את עצמו טוביה וידעיה הפניני ואולי השם טוביה הוא שם הכנוי או העתקה משמו בוניט.

הספר הזה נמצא בכ״י באוצר הספרים באקספארד קובץ 2398 באשר הביא החכם נייבויער ברשימה שלו והוא הוציאו לאור עם הקדמה קצרה בשפת אנגלית בס׳ תפארת שיבה. והוא שחברו יחדו ספרים שונים ממחברים שונים ויצאו לאור לכבוד המנוח החכם הכולל זקן בית החכמה מוהר״ר יום טוב ליפמאן צונץ ז״ל. והחוקר הנפלא פראפעססאר מוהר״ר דוד קויפמאן עשה הערות לס׳ הזה ונדפסו בס׳ Gott. Gel. Anz. 1885 S. 446

גם חבר את ספרו בחינת עולם הנודע למשגב, ספר [illegible] במליצה נשגבה ונעימה והודרת לב, ונדפס פעמים הרבה גם עם באורים. עיין [illegible]

צד 72 אוצר הספרים אות ב׳ סי׳ 232, אור החיים להחכם ר׳ חיים מיכל שטיינ-שניידער ברשימה הגדולה מספרי אקספארד ונייבויער בספר אספת קורות ספרות צרפת הנ״ל שבח נמנו אחת לאחת כל הוצאות מהספר הזה ונעתק גם להרבה לשונות אירופיות כמו רומית צרפתית אנגלית ואשכנזית, גם הרמבמ״ן העתיק שני פרקים ממנו פרק י׳ וי״א ללשון אשכנז, וחכמים פלסופי עמנו הביאו הרבה מליצות ממנו, והרב ר״י עראמה ז״ל בספרו עקדת יצחק מרמז עליו בהרבה מקומות ולדוגמא בשער החמישי כתב: „המליץ הידוע בבחינת עולם פ״ב״ וכן הרב האברבנאל מזכירו בפירושו לס׳ שופטים ו׳ ל״ה, ובספרו עטרת זקנים ריש פ״ח, וגם הרדב״ז בתשובה ח״ב סי׳ תשי״ז מרמז עליו וקראו „המשורר״ כמובא גם בס׳ אור החיים, גם הרמ״א ז״ל בתשובותיו סי׳ ז׳ מזכירו, ובעל אמונת חכמים להר״ר אבי עד שר שלום באזולה יצא לדון על קצת דבריו בס׳ בחינת עולם ועל המפרש בפירוש הנקרא עץ הדעת להר״ר שמשון מרפורגו רב באנקונא בפ׳ י״א י״ו כ״ב. וראיתי בצמח דוד בהתחלת אלף הששי הביא את הרשב״א וכתב: גם ר׳ ידיעה [צ״ל ידעיה] בעל מחבר [צ״ל מבחר] הפנינים היה בדור הזה, ואח״כ כתב עוד וז״ל: ר׳ יעקב בדרשי כפרדי היה חכם גדול בתורה והעמיד תלמידים הרבה והיה פייטן מופלג על כל אנשי דורו, והוא חבר ספר הבדרשי הנקרא בחינת עולם והוא היה בברצלונה בשנת ה״א נ״ח״, ואחריו העתיק כן גם בעל סדר הדורות בערך ה״א נ״ח (דפוס ווארשוי דף ק״ג ע״א) וטעה בשתים כי החליף את ר׳ ידעיה בדרשי עם ר׳ יעקב בדרשי המעתיק פירוש המשנה להרמב״ם ז״ל על סדר נשים בשנת ה״א נ״ח בברצלונה, ועוד טעות שניה כי הר״ר ידעיה לא חבר ס׳ מבחר הפנינים, ועיין עוד בסדר הדורות ערך ה״א ס׳ (דף ק״א ע״ד) שכתב וז״ל: בזמן הרשב״א הי׳ ר׳ ידעיה הפניני שחבר ס׳ מבחר הפנינים משלים ומליצות ומוסר, וספר לשון הזהב פי׳ על תהלים, כתב להרשב״א כתב התנצלות, ובשנת נ״ו צוה להעתיק לו פי׳ המשניות להרמב״ם מערבי לעברי עכ״ל. ובמה״כ ערבוב דברים יש כאן, האחד כי לא חבר ס׳ מבחר הפנינים כנ״ל, וגם ספר לשון הזהב הוא פירוש על מדרש תהלים לא על ספר תהלים (וטעה בזה אחר בעל שפתי ישנים). גם הרשב״א לא צוה אותו להעתיק את פירוש המשניות להרמב״ם ז״ל רק להר״ר יעקב ב״ר משה בן עבסאי הנקרא בדרש כנזכר באגרת ששלח הרשב״א אליו הנדפסת בתחלת פי׳ משניות מסדר נשים, וגם דברי המעתיק נדפסים שם ועיין שם הגדולים בח״ב אות פ׳ סי׳ 39 פירוש המשנה של הרמב״ם.

גם כתב את אגרת ההתנצלות כאשר פרצה המריבה על למוד החכמות בשנת ה״א ס״ה (1305) ומאור עיניו הרשב״א ז״ל אשר ישב אז על כסא הרבנות בברצלונה [Barcellona] הטיל חרם על כל ההוגה בספרי חכמות חיצונים בטרם היותו בן כ״ה שנים, ויהי כשמוע זאת הר״ר ידעיה בהיותו במונטפלייר [Montpelier] כתב את אגרת ההתנצלות בערך ה״א כ״ו או קצת אח״כ ועמד לישע למוד חכמת הפילוסופיא והמחקר, האגרת הזאת נכתבה בלשון צחה ונקיה והוצק חן בשפתותיו, נדפסה ראשונה בשו״ת הרשב״א ה״א סי׳ ת״ח וגם הרבה פעמים

בפני עצמה ונמצאת גם בכתב יד באוצר הספרים של די ראססי ארבעה קיבצים כאשר הביא בספרו Dizionario וכן נמצא באקספארד, עיין רשימת נייבויער, וגם נדפסה עם הערות מהחכם הנודע ה"ר שבשון בלאך ז"ל (לבוב תקס"ט), והרב מוהר"ר אבי עד שר שלום בספרו אמונת חכמים בהקדמת הספר ובפ' י"ג וכ"א הריק הניתי עליו, ועיין קורות היהודים לידידי הרב החוקר המופלא פראפעססאר ד"ר גראֶטץ ח"ז צד 274, ובדברי הרב החוקר נייבויער בספר הנ"ל ואין להאריך בזה כי אגרת ההתנצלות נודעה לכל הן בטיב מחקרו והן בנועם וצחות לשונו, והבאת מופתיו והקשיו וביחוד במה שנוגע לכבוד אדונינו הרמב"ם ז"ל אשר רבים משונאי החכמה שפכו בוז עליו, והוא הרבה לפאר ולרומם הדרת הרמב"ם ז"ל וגדולתו ולהסים כל פה דובר נבלה עליו ובסוף האגרת אמר: כי לא ישוב לבב העם מאחרי אהבת החכמה וסופריה כל עוד יסוד בפניהם (?) ונשמה בגופותיהם אחר שהם עם זה שלמים בתורתם ובמעשיהם ואולי אמרה יהושע בן נון כפומיה זאת, לעולם לא יאבו שמוע, כי על כבוד הרב הגדול (הרמב"ם) הם הושבים להלחם, ועל קדושת תורתו ימסרו אמונתם ותולדותם ונפשותם, עוד נשמת רוח חיים באפם, וכן יצוו את בניהם לדורותם עב"ל, ולו יאתה תהלה עד עולם.

גם נמצא ממנו בקשת הממי"ן והוא תפלה ותהלה לאלהים אשר כל תיבה ותיבה תהלתה אות מ"ם, ונזכרה בפי' התורה להרב האברבנאל בפ' ולאשה אמר, וגם נתחברו פירושים עליה ממפרשי ס' בחינת עולם, ונעתקה גם ללשון רומי וללשון אשכנזי ע"י מעתיקים שונים.

גם נתיחס אליו ס' מעדני מלך על משחק השאך אבל לדעת הרב החוקר הגדול מהר"ם שטיינשניידער בהמזכיר משנת 1872 צד 60 מיוחס בטעות אליו ורק ה"ר יהודה אריה ממודינא חברו ע"ש.

עוד נתיחס אליו באור על פי' הראב"ע עה"ת כ"י בפאריז ובוואטיקאן, ועיין מה שכתב על זה החכם הגדול דר. נייבויער בספר הנ"ל.

גם נמצא קיצור הקאנון לאבן סיני עם באורו בפארמא קובץ 531 ואצל הר' חיים מיכל הי' נמצא ס' הרביעי מס' הקאנון על הקדחת עם פירושים והערות לאבן יעיש וגם לר' ידעיה ושמו חתום בראש כל הערה „אמר ידעיה הבדרשי" כאשר הביא בספרו אור החיים והכ"י הוא כעת באקספארד קובץ 2107, עיין רשימת נייבויער, גם יש מיחסים לו אגרת התשובה כוללת שלשים ותשע תשובות לשאלות פלוסופיות נמצא בוואטיקאן ועיין צונץ צור געשיכטע צד 468.

והר"ם בן חביב בהקדמת פירושו לס' בחינת עולם הביא כי העתיק ס' כתב הדעת לאחד החכמים, גם מונה שם עוד ספרים ס' כתב ההתעצמית, ס' כתב הפכי האנה, ס' הצורות המיניות, ס' ההיות הראשונות. גם חבר ביאור להגיון וכן השגות לקטאון וגם נראה מפי' קרשקש על ס' המורה ח"ב יפ"ל שחבר גם ביאור על ס' מורה נבוכים, ומי יודע כמה ספרים אשר אבדו באורך הזמן ואנחנו לא ידענום. ולמעלה הבאתי כי החכם הנודע מהר"א דר. נייבייער מצא במדריד בבית עקד הספרים דשם כתב יד המכיל פירושו על מס' אבות ועל

מאמרי אגדה אשר בסדר נזיקין, ומזכיר בספר הזה את פירושו לאגדות על מס׳ ברכות יבמות כתובות מגלה וזה שער החכם הנ״ל בצדק כי פירושי ר׳ ידעיה ישתרעו על כל אגדות הש״ס. ושם הביא דוגמאות מספר הזה, והה״ר ידעיה מזכיר שם כי היה תלמיד לרבנו משלם בעל השלמה, כאשר העתיק דוגמאות החכם השלם מיהרה״ר יצחק שלמה פוקס במגיד משנה תר״ן גליון 31 והרוצה לעמוד על תכונת כל ספרי ה״ר ידעיה, אנה נמצאים וכל הנוגע אודותם יעיין הקורא במאמר החכם הגדול נייבויער הנדפס בס׳ Histoire Littéraire Bd. 31 בלשון צרפת, שמה ירוה כל צמאונו כי הוא ביד הבקרת החזקה אשר לו ואשר כל רז לא אנס ליה, הרחיב לדבר על כל הנ״ל באר היטב, גם נמצא קצת דברים אודותיו במבוא לבחינת עולם מאת הרב הגדול מוהר״ר יוסף ווייסע נ״י. זמן אשר הלך למנוחות כפי הנראה הי׳ בסוף המאה הראשונה או בראש המאה השניה לאלף הששי. רוחו שבה אל האלהים אשר נתנה, ושמו נשאר בארץ לברכה עד עולם, גם ספריו ישמחו וישיבו נפש כל הוגה בהם כי הגדיל לעשות.

א) אשרי האיש, זה שאמר [הכתוב] כי שמש ומגן ה׳ אלהים, [תהלים פד יב] חזקיה בר חייא אמר אשריהם הצדיקים, אשריהם הנביאים, שהם מדמים הצורה ליוצרה, והנטיעה לנוטעה, כד״א כי שמש ומגן ה׳ אלהים, ואומר והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקול כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו [יחזקאל מג ב׳] אלא אין משמיעין לאוזן אלא מה שהיא יכולה לשמוע, ואין מראין לעין אלא מה שהיא יכולה לראות.

רצו להעיד על הדעת האמתי בהרחקת התארים, ושהנביאים כשהזכירו הדבור שכן במליצתן להעיר
ושלחו יד לתאר השם בתארים, מורה זה על עלוי מדרגתן מזולתן כשהותר להם מה שאינו ראוי שיותר לזולתן מהחכמים, כמו שיתחילו מגדולי המדינה לפעול מה שנאסרה עשייתו לכלל המדינה, שיורה על גדלן מזולתן, וקורבתן אל המלכות, זהו אמרם אשריהם הצדיקים והנביאים שמדמין הצורה ליוצרה, כלומר הנבראה לבוראו, כי התארים כלם פעולות נבראות ואופני ההנהגה מתחדשים, על דרך שקראו האל בזה הפסוק שמש ומגן, וירצה שהוא בחמלתו ההשגחית יועיל אל הכלל המושגח בתועלות כלן, והוא היותו כשמש המעמיד ההויות במה שיושג להם מתועלותיו, וכן רב האור והזוהר שהתועלות וההצלחה נמשכות אליו זולת מה שיקנה לכלם מהתועלות ישקוד עליו יותר להצילו מהרעות המתחדשות והוא דומהו מגן אשר בו יתמגן הגבור מן החצים, וגם הקראו שמש לבד, כולל שני הענינים, כי התועלות אשר ישפיע השמש בשמירת החי הוא העמדתו ודחיית הפסד הזמן באפשר לו זה ולכן נקרא שמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה [מלאכי ג׳ כ׳], אם צדקה במה שיעמוד ויתמיד ואם מרפא במה שידחה מהעילות המפסידות, ורצה אומרו שהם מדמים הצורה ליוצרה, ולא אמר שהם מדמים היוצר לצורה, שלא יחשוב מזה היות האל דומה לברואיו בדבר נוסף העצמות אשר הוא בה אלוה על שיהיו התארים מקרים נוספים עליו, אבל הכונה אשר הזכירו הוא שזכרם אלו השלמיות הנבראים הנודעים במקום שלמותו הנעלם לגמרי שאי אפשר זכרונו עם היותם נאמרים בתכלית שתוף השם, ואחר ביאר הסבה בעשותם זה ושהיא לקרב בדעות ההמוניות קצת ממה שאפשר שיושג מהאל, ובדרך אשר אפשר שידובר בה, והוא אומרו שאין משמיעין לאוזן אלא מה שבכחה לשמוע, ולא לשאר החושים, כי כל אחד מהם אמנם יבין מושגו
המיוחד או המשותף אלא שיהיה אפשרות להשיג מושכל מפני שאינו בטבעו מכל צד, וכן השגת .. ולא
האל שיבוהו ועצמו נמנע משכל הטבע ההמוני לגמרי, אבל מה שאפשר לשכל מזה אמנם הוא לדעה נמצא ושהוא מניע כל הנבראים ושהוא השלם באמת וגם דבר מזה אי אפשר שידובר ויצוייר במליצות המחוייבות כמו שיתבאר במקומו, אבל אי אפשר עזיבת הדבורים המחייבים בזה הענין עזיבה גמורה, מפני צורך עשייתן אל ההמון, כדי לקרב בלבותם שהוא נמצא, ושהוא בעל השלמות הגמור והמניע לכל.

ב) ובתורתו יהגה. אברהם לא היה לו אב שלמדו תורה, אמר רבי שמואל בר נחמני מהיכן למד, תנא רשב״י מלמד שזימן לו הקב״ה שתי כליותיו כשני רבנים

א) מזמור א׳ אות ד׳. ב) מזמור א׳ אות י״ג.

ויהיו נובעות ומלמדות אותו חכמה כל הלילה, הה"ד אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי [תהלים טז ז'].

והתורה לא היתה נמצאה ומצוה בזמן אברהם שיוכלו אבותיו ללמדו תורה, ואם יהיו בתכלית השלמות, אבל רצו שיסודות התורה אשר האמונה מציאות האל ויחודו והשגחתו בשפלים ועונשו וגמולו אותם היו נעדרים בזמן ההוא, כמו שנודע מהמסכת אחר עבודת הכוכבים, וחושבין אותם לבדם אלוהות לא שערו במציאות התחלה שפלים כלל והתחיל האב השלם לשער במציאות זאת התחלה והיות הכוכבים עליה ויגדל לאמת זה הדעת ולפרסמו ולחלוק הטענות על המכחישין אותו מחכמי דורו ואביו ומלכו כמו שסופר והנה התחייב השלם ההוא בעמידתו מעצמו על זה העיון הנכבד מבלי הוראה קודמת הכנה נכבדת חזקה מתחלת היצירה זולת העזר האלהי אשר בו התחבר לו עם זה להגיע ההכנה ההיא ולהוציאה לפועל, על דרך אמרם אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, כלומר אל יצר הרע אשר הוא סבת כל עוות ושבוש במעשה או במושכל, וזהו נביעות כליותיו שהיא הכנה מזגית והזמנת האל לאותה נביעה שהיא העזר האלהי, כמו שיתבאר, וזה העזר האלהי הצריך אליו בשני שנים להגיע כחו ולעמוד לו במקום מלמד וגם להזקין היתה בעמידה כנגד הטועים אשר התחיל לחלוק עליהם ושלא המנעהו מזה המורך לב על דרך מאמר האל לירמי' נביא לגוים נתתיך [ירמי' א' ה'], ואומרם ומלמדות אותו חכמה, כלומר שעומד על אמתת המושכלות הראשונות אשר מהם ילקח מופת בהאמתת האלהיות, ואומרם כל הלילה, מפני שהיא העת המיוחד להתבודדות וזה שרמזו באומרם בן ג' שנים אברהם הכיר את בוראו ג), רומזים בזה על ההכנה הטבעית אשר נתיחדה בו להשלמת העיון, ולקח ג' שנים מפני שהוא התחלת הזמן שבו יתחיל הנער להבין ולדבר, והפליגו שתכף התחילו בדבור וההכנה היתה הכנתו אשר מתחלת היצירה מתחלת לפעול בבקשה האמת שלא עמד רגע מימיו בשטויותיהן ולאמונותיהן הכוזביות.

ד) ר' אבא אמר אם חפצת בתורה סופה נקראת על שמך, כגון משנתו של רבי הושעיא ובר קפרא וכיוצא בהן, ולמה נקראת על שמן לפי שיגיעו בה, תדע לך שכן הוא התורה של הקב"ה היא, שנא' תורת ה' תמימה [תהלים יט ח'], **ומשה עלה למרום ועמד שם מ' יום, ונתן נפשו עליה לפיכך נקראת על שמו, שנא' זכרו תורת משה עבדי** [מלאכי ג' כב].

השפע האלהי הנשפע על כל אדם יהיה שיעור השפעו כשיעור הכנת המקבל, ולכן יושפע ממנו לפעמים שיעור שלא יספיק כי אם להשלים המקבל שלא יעדיף עד שיוכל להשלים בו זולתו ולהיות משפיע ופעמים אם לחזוק הכנת המקבל או לחזוק השתדלותו ושקידתו בעיון יושפע עליו שיעור שישלימהו השלמה אמתית ושיוכל בו עוד להשלים זולתו ולהורות ולהנהיג ואם יהיה בעליו אם נביא או חכם שלם יעמידו ספרי נבואה או חכמה ויגלו אמתיות לא נודעו ויוציאו חדושים לא שערום זולתן, וזהו אמרם אם חפצת בתורה, כלומר ברוב ההתמדה עם טוב ההכנה סופה נקראת על שמך, וזכרו משל מפני הכתות רוצה לומר כת גדולי החכמים כר' הושעיא ובר קפרא וכת גדולי הנביאים בצוות האל תורתו על יד אדון הנביאים אשר קבל שהושפע יותר ממה שאפשר שיקבל ממנו שכל אדם והוא עלותו למרום ושבתו שם מ' יום וכל זה בצורך השתדלות והתמדת ההכנה והוא נתינת נפשו עליה כמו שבארנו בספרי.

ה) וכל אשר יעשה יצליח. שהכל צריכין לעצתו, כגון ר' אלעזר בן ע"ך שהיה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות, אמרו לו נביא אתה, אמר להם לא נביא

ג) נדרים לב ע"א. ד) מזמור א' אות כח. ה) מזמור א' אות יט.

אנכי, ולא בן נביא אנכי, אלא כך אני מקובל מרבותי כל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים, אמר ר׳ מנסיא מקרא מלא הוא ועצת יי היא תקום, [משלי יט כא] עצה שיש בה דבר ה׳ היא תקום.

ידוע שהעול והחמס הם סבות רוב ההפסדות ההווה בקבוצי בני האדם וכבר ידעת אמרם ז״ל, ו) קושטא קאי שקרא לא קאי וזה אמת מסכים לטבע המציאות כי מפני כי האמת רודף תמיד הנמצא, והשקר רודף הנעדר, וזה מבואר במאמרים וכן יתבאר הענין בפעולות אמנם הגלותו במאמרים כי כל עת שהונח גזרה מחייבת או שוללת אשר אז יבינו האמת והכזב לדבור, אמנם התאר באמת בהיות הענין נמצא חוץ לנפש כמו שהניחו השכל והשקר בהיות הענין חוץ לנפש בלתי נמצא בו וכן הענין בפעולות כי כל פעל נאות ויושר שהוא פעל צדק לפי העת שיעשה לו ולפי הכח הנעשה לה הנה התחייב לו וירדפהו המציאות בטבע רצון בזה החיוב שיתקיים הפעל ההוא ובלא ספק כי אם לתועלות ותקונין והשקר כשיהיה הפעל הוא מעוות ומעוול שאז ירדפהו ההעדר וענין רדוף ההעדר אותו והוא שיגרום פחדות ונזקים ויביא רעות ובעבור שהבלם באמת הוא אשר לא יסכים על פעל כי אם מתוקן ומסכים לכונה תוריית ברדיפת היושר והשווי יתחייב שתתקיימנה עצותיו תמיד ויצליחו בעצתם והקיום והצלחה הם בני ענינים כי כשיהיה הפעל מדרכו שיעמוד זמן ארוך בלקיחת אבן והדומה לזה הנקרא הצלחת הפעל ההוא קיים מפני שהצלחתו הוא בהתמידו המציאות כל הזמן הארוך אשר אפשר התמדתו וכשיהיה הפעל קצר בלכת אל בית אחד או דבור קצת דברים צריכין אז לא יתיחס אליו קיום כי הוא קל ההסרה מהיר ההפסק אבל התיחס אל ההצלחה כלומר שיביא הפועל ההוא לתועלת ולתקונים המכוונים מעשיהו ובכלל שיגיע ממנו בעליו לתכלית המבוקש ממנו וזהו כשיש יועץ עצות מתקיימות ומצליחות בלי נבואה אבל בשמירת כוון היושר הגמור והשווי אשר למדתנו התורה בפרטי המצות והמוסרים והוא היות העצה לשם שמים ועצת אשר יתחייב לעולם שתקום.

ז) על ה׳ ועל משיחו. משל לגבור שהיה במדינה, וכשהיו הגייסות באות באותה מדינא יראים מאותו גבור, והוזרים ואומרים מה נעשה באו ונזדווג ונהרוג לאותו גבור ואחר כך נזדווג לאותה מדינה, וגוג ומגוג עתידין לומר כן שוטים היו הראשונים שמתעקפים בעצות על ישראל ולא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים, אנו אין אנו עושים כן אלא בתחלה אנו מזדווגים לפטרון ואחר כך אנו חוזרים על ישראל הה״ד על ה׳ ועל משיחו.

בעבור שהיתה אומתנו מיוחדת בהשגחה אלהית לרוב עלמותה והתיחדה בעבודת האל ואמונתה ועזיבתה עבודות מהאלילים יהיה מתחבולת האמות מ״ש המשתדלות להחריבה ולהכניעה לסבב שהסתלק ממנה זאת ההשגחה מפני שזולת סלוקה אי אפשר סיגלוה בשום פנים לא בחיל ולא בכח ואחר סלוקה הנה יגיעו הכנעתה ושפלותה תקף כדרך עונה, ולפי זה הענין כשיהיו האויבים מ״ה אשר אינן בעלי דת כלל ולא מאמינים מציאות האל בענין כקדומים העובדין הכוכבים, היו משתדלים לפרסם אמונתם ועבודתן ולהטעימן להמונו ולמלכינו כדי שיתפתו לאותן העבודות להשיג התועלות אשר הניחם שיושגו מהם כפי מחשבותן ושתעזב לגמרי העבודה האלהית הממונת בעדם וזאת היא ההזדווגות לפטרון ההוא. וזהו אמרם עסק שנתעסק שלמה בדברים בטלים הטעוהו, כלומר המשכו אחר דמיונות התועלות המושגים באותן העבודות כמו שבארתי בעבר. הלא הראה מלאכי המדינים מהירין בנותיהן להזותן לנשיאי ישראל כדי לפתותן

ו) שבת קד ע״א. ז) מזמור ב׳ אות ג׳.

עם זה בעבודת צלמיהן, כמו שאמרה הקבלה, וכן מאמר שלוחי סנחריב להמון יושבי ירושלם (ואל) [אל] ישית אתכם חזקיה לאמר ה' יצילנו (מידו) ההצילו אלהי (העמים אותם) [הגוים] וגו' [ישעי' לו יח], הכוונה כולה לפרסם ולהטעים להם העדר השגחת השם ושאין שום פעל והנהגה בשפלים כי אם לכוכבים אשר קראם אלהי העמים ושגם אותם לא הצילו האומות מממשלת סנחריב מפני שכל אותם האלוהות מסכימים על הצלחתו, וכן מאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו [שמות ה' ב'], כמו שפירשוהו בעבור שכל הולך אחר זה השרש, ואולם שאר האויבים מ"ה אשר כללה אותן אמונת מציאות האל וייחודו בבלי דת ותורה הם התחכמו עלינו בדרך אחרת והוא הטעימם ופרסמם לנו שהאל הוא הנעלה המציאות היותר שלם שימצא והוא גבוה שלמותו אין לו עיון והשגחה בשפלים כלל והתחילו לטעון על אמונת התורה השגחה בראיותיהן וטענותיהן אשר הביא להם עיונם וזאת היא כת מלכי היונים והפילוסופים אשר עמדו להכניענו בבית שני בזה המין מהתחלה אשר משכו בה לב ההמון ושתם לפרוק מעליהם עול התורה עד שהתחייב בזה שיגלחום. ואמנם שאר האויבים מ"ה בעלי הדתות אשר האמינו מציאות האל ויחודו משגיח בפרטי האדם בגמול ועונש התחכמו עלינו בדרך שלישית בזמנים העוברים בגלות והוא להכריחנו על עזיבת התורה שזהו ההזדווג לספרון תחלה לשכח מהוכנו עבודה האל אשר הוא מתפאר בה ובשומריה כמו שתראה החכמים ז"ל זוכרים פעמים רבות שפעם אחת גזרה מלכות שמד על ישראל, הכל בדרך שידיחו עלינו הרעה בדרך אלהי בראותן קושר ישראל בזה, על דרך מאמר הנביא בקינתו שמעו רעתי ששו כי אתה עשית [איכה א' כ"א] כלומר שכל הזמנים הרבים אשר נלחמו בי ולא יכולו ידעו ושחו כי שאתה המחזקני עליהם והמושיעני מידם ביראתי ועבודתי אותך, כמאמר הפלשתים אלה הם, האלהים (האדירים) המכים את מצרים בכל מכה במדבר [ש"א ד' ח'], ומאמר האשה המאכסנת כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף (מפניהם) [מפניכם] [יהושע ב' י'], ולכן עתה כשמעם כי באתני הרעה בהסתמך ונוויך בעונג אלהי ששו כי אתה עשית, כלומר עתה התקיים הרעה עלי אחר שלא באתני מכת אויב אלא מכחך במאסך והרחיקך אותי והם לא ידעו שהתשובה לי אפשרית לעולם לא נמנעת כמ להם. ומצד אפשרות התשובה תשוב לקבלני ולקצוף עליהם שיהיו כמוני.

ח) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. אמר ר' יודן אמר דוד יעקב אבינו ברח, שנאמר ויברח יעקב שדה ארם, [הושע יב יג] משה ברח, שנאמר ויברח משה (מפני) [מלפני] פרעה, [שמות ב' טו] ואני בורח כמותן, התחיל אומר זכרת משפטיך מעולם ה' ואתנחם [תהלים קיט נב] זכרתי מדת הדין שבו נהגת אר הראשונים ונתנחמתי.

השלם מבני אדם והיותר מושגח אי אפשר המלטו מקצת הרעות בקצת הפעמים, רוצה לומר שאין ממנהג ההשגחה להצילו מההפסדים כולן מפני היות בכן קצת הכרחיים לטבע החמרי והוא מוטבע ומוכן בקיבוצן ואין להתרעם מזה על ההנהגה, ומזה הצד הושב לאדון הנביא בהתפלל להאריך הייו מכה נגזרה היא מלפני, ובזה הדרך הוכיחו רעי איוב אותו במה שמצאוהו מתרעם ומפני זה הענין אמר שלמה (מקרה האדם כמקרה הבהמה) [כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם] [קהלת ג' י"ט] וזאת היא דרך נכונה שיוכל לשפוט בה כל שלם מה שיקרה מהרעות וקראו מדת הדין, מפני שהיא עזיבה לנוהג הטבעי ויצדיק ההשגחה תמיד ויחזיק בשלמות וכאלו רצו לבאר זאת הכוונה בזה הפסוק בהיות דוד ע"ה בברחו כאלו הוא מתנחם בשבר קדמות

ח) מזמור ג' אות ג'.

שלמים ממנו ושמלאום רעות שלהן אויבים ורדיפתם מסמין ההוא בעצמו שזהו מדת הדין עם היותן המושגחים שבאנשים כבריחת משה מפני פרעה וכבריחת יעקב מאחיו שאיהם בורחים וזאת הבריחה מהמות ושכן אפשר לו שיברח וירדף עם היותו מושגח ושלם כי אין לדקדק על חכמת ההשגחה איך תעשה ומתי תעשה להבלר תכסיסי ההנהגה מהיודעים האנושיים.

ט) אני שכבתי ואישנה שהנבואה הקיצותי ע״י אליהו כי יי יסמכני על ידי מלך המשיח.

רנה שאנחנו בגלות בשינה גמורה ושכלות מהאמתות והשלמיות לפרדותינו מהלחיים ועול הגלות ממה שהפלגנו מהמרי הקדים עזיבת התורה על שעזבתנו גם היא עם ההצלחות אשר היו נמסכות אלינו. ואולם זמן גדול נתחדש לנו המלכות יתחיל השפע האלהי להגלות עלינו ויהיה תחלת המופתים המעירים על הישועה הוא שוב הנבואה לנו וקים בתוכנו מישרים ומלמדים שבזה נתחיל לנאת מהסכלות העצום אשר קדמנו כאיש אשר יעור משנתו · וכבר יעירונו הנביאים על זה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה׳ הגדול והנורא [מלאכי ג׳ כג], נמשך אל דעת אין בן דוד בא אלא בדור שכלו זכאי. ואמנם אחר זה הזמן יתחזק בנו הגלות האור והתפשטה ההצלחה אשר התחילה להראות וישוב לנו המלכות אשר אי אפשר שובו אלא עם שוב השלמיות כלן וכל זה בעזר אלהי חזק אשר לא ימוט ולא יסור עוד מהחזיק בידינו והוא כי ה׳ יסמכני.

י) למנצח בנגינות מזמור לדוד. אמר ר׳ זעירא אדם יש לו בן בית פעם ראשונה הוא נכנס אצלו ומושיבו על המטה שניה על הכסא שלישית על הספסל רביעית אומר לו כמה ספסל דחוק עלי כמה פלוני מטריחני אבל הקב״ה אינו כן כל מה שישראל דוחקים אותו ובאין למקום תפלה שמחה היא לפניו לכך נאמר בה׳ אלהינו בכל קראנו אליו [דברים ד׳ ז׳].

זה מחוייב מטבע ההשגה ונוהג השפע שכל מה שתהיה השקידה וההתמדה עליו יהיה המושג השיעור יותר ממנו וקשר ההסרה שהוא סבת ההתדבקות הגדול באל וההקדמה האמתית בשמו והמעט מההתרשלות וכמ״ש הרב הוא ההרחקה הגמורה מהאל אשר היא סבת שלא ישמע האדם בקוראו לתולשת קריאתו.

יא) (אמר לו) [א״ר לוי] מהארץ עד לרקיע מהלך ת״ק שנה ועביו של רקיע מהלך ת״ק שנה (ובין כל) [וכן לכל] רקיע ורקיע ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחורי העמוד ללחוש תפלתו והקב״ה מאזין זהו שאמר כה׳ אלהינו בכל קראנו.

כונת המאמר הזה לבאר קלות ההעטלה התוריית ועבודתה והיות מהדין שימשכו אלה הבהות כלן ושיעזבו עבודת האמצעיים וזה כי מי שימשך אחר כחות הכבבים וזולתו ובקשת תועלותיו ושביית צרכיו ולא יפעל דבר אלא עם הביטו במשפטי הכבבים אם יצליח בזה הפועל ואז יעשנו או לא ויעזבנו ויהיה זה ממה שיקש׳ על האדם מאד מפנים רבים מהם לאורך החקירה והלמוד הצריכים בידיעה משפטי הכבבים על אמתתן ועומק הבנתן והעלמן ממנו לרחקן מהשגתנו וזהו אורך המהלך הגדול אשר זכרוהו מהארץ ועד לרקיע ועוד לקוצר חיי האדם מהשיג האמת בזה ועוד לרבוי הפעולות אשר ישתמש בהם האדם תמיד בהיוו ומתי יגיע לחקירת תכליותיהן וקודם שישלים החקירה באחד מהם כבר עברו עליו ימים רבים.

ועוד לרוב ההתחלפיות והעדר בהם במה אשר בין הכבבים בזה הענין ועל כן יתחלפו

ט) שם מזמור ג׳ אות ז׳. י) מזמור ד׳ אות ג׳. יא) שם סוף אות ג׳.

המשפטים לפי התחלף המצבים ויצטרך המעיין לשפוט בשקול ואומד גורל חיוב כל אחד מן הכוכבים לפי מצבו מזולתו ואחר להשכים ביניהם ולהעריך חיוביהם קצת לקצת ויקשה זה מאד על האדם עד שיקרה לו בו מן הטעות והוא זכרו המהלך הגדול אשר בין רקיע ורקיע אם כן מתי ישלם לאדם בזה הענין אבל השלם העובד אליהם ונמשך אחר האמונות האלוקות במציאות הא-ל והשגחתו הוא אשר יקל מעליו כל זה הטורח אשר ללא תועלת וישליך על ה' יהבו ויכין לבו ויחזק בטחונו במשגיח על פרטי פעולותיו ומה שיגיעהו מהתועלות ייחסם לפועל ההשגחה בדרך גמול ומה שיגיעהו מהרע ייחסהו לה' בדרך עונש ויוסיף בזה תקון במדותיו ובדעותיו ויראהו והכלית זה בלי ספק הקבלה הגמורה ועוד שהנמשך אחר חיובי הכוכבים היה רואה לפעמים פועל מועיל שלא תסכים עליו הכמתו ולא היה אפשר הבאתו אבל העובד לא ימנע מהכנים בעשיית כל פועל בטחונו בא-ל להשלימו ולהצליחו זהו אומרו בכל קראנו אליו.

יב) קרוב ה' לכל קוראיו, יכול אעפ"י שלא תהא קריאתו באמת, ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת, אך טוב לישראל אלהים, יכול לכל, ת"ל לברי לבב. טוב ה' לקויו, יכול לכל, ת"ל לנפש תדרשנו, הטיבה ה' לטובים, יכול לכל, ת"ל ולישרים בלבותם.

באר בזה התחלת מדרגות השלמים בהשגחה כפי התחלף מדרגות שלמיותיהם וביארו עוד צורך שלמות הלמוד שיש צורך לשלמות המעשים בעבודת הא-ל, ר"ל שאין עבודתו האמתית במעשים לבדם כי אחר שאמר קרוב ה' לכל קוראיו כבר הובן בזה כל מי שיקראהו בדבורו ובמלותיו לבדם מבלי שיהיה לו שום ידיעה וציור אמתי ולכן ביאר להוציא מהבנה זה שטעם היותו קרוב לכל קוראיו הנה הקורבה היותר חזקה היא לאותם הקוראים אותו באמת שידעו למי יקראו יציירו בו מה שאפשר שיצוייר ואפשר לאדם כי מי שיקרא למי שהוא מדומה אצלו על זולת מה שהוא הנה הוא חושב ליקרות אליו וקורא זולתו והיא קריאה כוזבת, וזה הענין בעצמו רואה בשלשה הנשארים, ר"ל בברי לבב והנפש הדורשת והישרים בלבותם, כלומר נקיי האמונה וזכי הדעות ידעו האמתות בידיעה המובנת להשיב את האפיקורוס והיא הידיעה המושכלת המיוחדת על אופני הקבלה האמתית עם היותם בלתי מקצרים בהשלמת נפשותם בתיקון מעשיהם לבד עם עזיבת הלמוד כמו שהתנה והבן מה שזכרנוהו.

יג) למנצח בנגינות וגו' נתת שמחה בלבי אמרו ישראל, [אומות העולם] ע"י שעשו ז' מצות השפעת להם שלוה בעולם הזה במתן שכרן, אנו שנצטוינו על תרי"ג מצות עאכ"ו שתשפיע לנו טובות בעה"ב לפיכך כשאנו רואין שלותן של אומות העולם אנו שמחים, הוי נתת שמחה בלבי.

הכונה שאנחנו עם חוזק בטחוננו ביושר ההשגחה וסדר הגמול והעונש אין ראוי שנדאג למה שנראה משלותם והצלחת אויבינו הגדולה אחר שאנחנו מאמינים בשלותם שהוא עונש ומרוק על מריינו הקודם וגם לא נמלט אחר המרוק אם מהגיע לנו ההצלחה זמני' ג"כ שיתחייב היותה על כמה כפלים על אותה המוחשת לנו מפני התחייב הצלחתו מפעל כח עמל חזק מהטבע והצלחתן מנהג הטבע לבד וזאת היא שמחתנו המחוייבת מלקיחת הקץ והצלחתן או בזולת כל זה נבטח בגמול הנפשיי אחר המות שהוא ייעוד גמול שלא תסקל ולא תעריך טובתו עם טובות זה העולם והוא יותר מחויב השמחה.

יב) מזמור ד' אות ה'. יג) שם במזמור ד' אות יא.

יד) למנצח על הנחילות וגו׳ כי עני ואביון אני. אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע בשעה שיש בי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא בפי אמרי האזינה ובשעה שאין בי כח התבונן טה בלבי בינה הגיגי.

הוא קורא עת שלמותו והחזיקו בדרכי היראה והעבודה בתכלית האפשרי לאדם שעה שיש בו כח לעמוד בתפלה שהוא ראוי ויכול על הקריאה והשאלה מלפני האל המתוסף עליו והמאזין בו וקורא שיהיה חסרונותיו והתרשלותו שעה שאין בו כח לעמוד והם הזמנים שהוא ראוי שיעזר למה שהזדמן או ראוי שיענש ואז הוא מבקש מהאל על צד התשובה וההודאה שיתבונן מה בלבו כלומר שכונתו על הרוב היא טובה ואינו נופל בגנויות אלא מכח התאוות טבעיות שאין לגמוג המלט מהם לחולשתו ממשול עליהם והוא עניו ואביונותו עם שהוא מכיר בעת היא בחסרונו וגנותו ומתביים מהאל על כך ואעפ״כ ראוי שירוחם ושיקובל.

פירוש ב׳ בזה הדעות אשר יכנס בעיון ולמודן השכל האנושי בסודות שני חלקים, מהם דעות שא״א לאדם שהם למצות האמת ולהגיע לתכלית כמו לכלל שהאל נמצא ושהוא א׳ ואינו גשם ושהוא התחלת כל נמצא ושלא יתאר בתארים ולא יאר מקרים מכל הדומה לזה שהוא בכלל יהודו כולו כבר בארגוהו מופת השכל ועמדו יבוא על אמתת הראיות אשר אין להם בשכל ומהם דעת שיתאר בהם שכל האדם במבוכה ושראוי בם לסמוך על השרשים הנבואיים מפני שאי אפשר לו בחכמתו ואמונתו הוראת אמתתן בענין בחדוש העולם והשגחת האל בפרטים וענשו אותם והשארות נפשות העובדים עבודת המעשה לבד וביארו שירצה דוד המלך ע״ה בזוכרו עניו ואביונותו הסרון שכל אדם מהשיג השגה אמתית ושלמה גם החלק הא׳ אשר השגתו היא לאדם באפשרות כמו שאמר מעמיד על האמת בחלק השני שהוא לו נמנע וכאלו הוא מתגלגל לפי זה מכל מה באפשר שיפול בו ומהשגיאה והשבוש ודעותיו ומושכליו אם באותן האפשריות בהשגתו הטבעית והוא שקראם שעת כחו לעמוד לפניו בתפלה כי התפלה האמתית ספור שבחי ה׳ והספור היותר אמתי ושלם בשבחיו הוא ציור האמתות בו והאמונה מה שראוי שיאמן עליו ואם באותן בלתי אפשריות בהשגתו הטבעית והוא שקראן השעה שאין בו כח לעמוד לפניו בתפלה להמנע הבנת אמתתן מטבעו לגמרי אלא שמחשבתו בזה לעולם טובה נוטה אחר היותר נאות ומסכים לשרשי הנביאים על צד הקבלה והוא בקשו שיתבונן השם מה בלבו כלומר כונתו הרצויה ובראו בהם תמיד מן הספק והחסד.

טו) כי אתה תברך צדיק ה׳, בנוהג שבעולם אדם נותן לחבירו ליטרא זהב ועמדו עליו לסטים ונטלוה ממנו היכן היא מתנתו, והקב״ה אינו כן אלא כי אתה תברך צדיק ולא עוד אלא שיעשה לו מגן, שנאמר כצנה רצון תעטרנה.

ירצו שההצלחות הבאות מכח הנוהג הטבעי אפשר להשען בהתמדתן וזה שהם אם שיבאו מכח בחירה ומקרה כדעת הפלוסוף או שיבאו מחיובי הכחות השמימיים על דעת בעלי המלאכה היא ושיבאו מכח הבחירה הנה אין יכולת לבחירה לשמרן אח״כ מכל העלות המתחדשות לאבדן ממנו: או שיבאו. ג״כ מבחורות רבות מזולתו מבני אדם אי אפשר לו לעמוד כנגד כלן לליאותו וחולשת יכולתו כל שכן שאי אפשר שתקדם לו ידיעת כל אותן העלות קודם באן לחסרון שכלו מעמוד על מחשבות האנשים הנסתרות ובזה הענין אמר שלמה ע״ה כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם [משלי כז׳ יט]. ופירושו אגלי שהאדם אי אפשר שישיג מעצמו מחשבת זולתו השגה אמתית אע״פ שאפשר לו שישיג מתנה ברוב עיון והסתכלות קצת רושם כענין המים אשר יביע

יד) מזמור ה׳ אות ו׳. טו) מזמור ה׳ אות יא.

האדם ויראה שהן צורת פניו לספריותן וקבלן המראים ואין ספק שצורת פניו המוחשת לו במים איננה צורתו האמתית בעצמו אבל איזה אות ואיזה רושם שיתפשט ממנה כספיריים בטבע כלומר כמים המראים בפנים לפנים על זאת התמונה הנזכרת כן הוא מה שיראה מלב האדם הזר לאדם המחשב בראיית אותו הלב והבנתו. או ירצה שכן לב האדם ומחשבתו עומדת לו במקום מראה ספירית לקבל מחשבות זולתו קנה קבול שלום, וכיון בזה המשל ענין ב׳ והוא שהמים הם קלי ההשפע לאיזה פועל ימהרו חלקיו להדחות ולהתנועע לגרגיר קטן שיפול שם ואז ימחה ויפסד מהם רושם הפנים או שאר הצורות אשר יקבלוהו ואינן בזה כמו המראה החזקה אשר מברזל או מזכוכית שהיא קשה מדובקת החלקים ותתמיד בשמירת רשמי המראים והצורות אשר תקבל וענין לב האדם בקבול מחשבות זולתו רוצה לומר בספירותו בסגריות המים ולאיזו עלה מעטה המתחדש מחוץ מהסבות הרבות אשר יקרו תמיד ישתנה מה שחשב הוא שיחשבהו זולתו ויתחיל להסתכל שהוא עוד צריך לחשב מחשבה אחרת לפי העלה המתחדשת וגם אותה תשוב תמחה פתאום לסבה מתחדשת פתאום אחרת וזה אם כן תכלית החסרון והליאות בעמידת האדם וגם עם תכלית מיטב העיון וההסתכלות על אמתת מחשבות אחר ועצותיו המשתנות תמיד כמו שאמר על מחשבות כל האנשים המתנגדות אליו הוא מה שרצינוהו מהיות האדם בתכלית החולשה משמירת מה שקנהו מההצלחות בניאות כל בחירה מתנגדת עליו בזה. ואמנם כשיבאו ההצלחות מחוייבים שמימיים על דעת בעלי המשפט הנה זה יותר מבואר שאי אפשר התמדתן והוא להשתנות המצבים תמיד אשר על שיקן ישתנו חוזיקן וכבר אמר החכם הכוכבים כמו הנער יקן ויגדל אבל ההצלחות המגיעות לאדם מצד שלמותו לדבקות השפע וההשגחה עליו הם אפשר שיחזק הבטחון על התמדתן ובמירתן כי כמו שלא באו מכח טבעי כן אי אפשר שימנעם ויפסידם כח טבע אבל ברצון האלהי הוא אשר יברך הצדיק ויתנהו ההצלחה והיא אשר יעטרהו רצון כלומר הצלה ועמידה כנגד כל עלה שיתמיד הצדיק בטוב תכונתו והרגליו.

עז) למנצח על השמינית וגו׳ ואל בחמתך תיסרני, למלך שכעס על בנו ובידו חרב (הברית) [הגדית] ונשבע שהוא מעבירה על [ראש] בנו על ידי שהכעים אביו, אמר המלך אם אני מעבירה על צואר בני אין לו חיים, מי יורש אותי ומלכותי, לבטל גזרה אי אפשר, מה עשה המלך הכנים החרב לנרתקה והעבירה על ראשו, נמצא לא הזיק בנו ולא בטל גזרתו, לכך אמר ואל בחמתך תיסרני.

כבר התבאר שהגרם השמימיי הוא אשר נהגה לו ההנהגה ברצון האל מתחלת הבריאה הנהגת העולם השפל בכחות שהוטבעו בו וענין זאת ההנהגה היא עשייה ההוי׳ וההפסד ושאר השנויים כלם ולכן ביאר החכם רבי אברהם ב״ע ז״ל שהאל כשרצה בהשגחתו להציל השלם מבני אדם מקנת פגעים מחויבים מהמערכה העליונה לא יצילנו בשנות טבע הככב ובטול כחו כי הככב בלי ספק נכבד מהאדם כחז״ל ויורה על זה נצחיותו עם הפסד האדם וחקו מכל אשגרות ושנוי עם שלום על האדם כל מיני העדרים אבל אמנם יהיה תחבולת ההשגחה להציל השלם בתכונה שישמרהו מהכשל בפגע ההוא עם הגעת הפגע ההוא בזולתו כשיהיה פגע כולל ועם השאר הככב על טבעו ושלמות כחו. וזה לשון כונת זה הדרש לבטל גזרה אי אפשר ונמצא לא הזיק בנו ולא בטל גזרתו והביא החכם הנזכר משל לזה הענין ממספר סוסים שהושמו רצים מרוצה אחת בנתיב מוגבל אי אפשר להם שנויה ממנו ויש שם אדם עור ואחד פקח והנה העור בלי ספק לא ידע להשמר לעמוד במקום המרוצה וירמסוהו הסוסים והפקח ידע זה וישמר

עח) מחזור ו׳ אות ג׳.

בלכת בדרכים אשר לא הוגבלה עליהם המרוצה וגם ישמור העור בהנהגתו וכן הענין בשוה בהלאת ההשגחה שלמים אל בני אדם מהפגעים והשנויים אשר הושמה הזלזן בטבעי הכוכבים וגם הושם קבולן בטבע אישי האדם לאחריותן והנחתן בקבול ההפסד. וזה ענין השבועה אשר זכרוה שנשבע על החרב להעבירה על בנו בהכעיסו אותו ובארו בזה שאמר דוד אל בחמתך כלומר אני יודע שא"א הנצלי מכל מיני הרעות אחר שאני בעל חומר חזק ההכנה בקבולן וכן הדין שא"א לפגעים מבלי הגיען או מבלי היות להם מחייב אז אבל כשאתה הסבב עלי בהנהגתך וטוב רצונך שאנצל מקבולן או מקבול היותר חזקים ורעים הנה כבר נוסרתי וקבלתי בזה תועלת ההוכחה להזהר יראתי מהם ואעפ"י שלא הגיעוני אבל לא יסרתני בחמה ובכעס אחר שהצלתני מהשכל ומהנזק בהם על כן זאת תפלתי שאל בחמתך תיסרני.

יז) שגיון לדוד וגו' ותכונן צדיק. אין אדם נקרא צדיק אא"כ הוא [עושה] טוב א"ר טביומי צדיק והוא טוב לה"ד לפעמון של זהב ומכישו של מרגליות רשע והיא חוטא, לאשה כעורה וחוטאת מעלה פוליפוס צדיק ורע רשע וטוב שניהם שקולין כאחד.

ירצו בצדיק שלמות הדעות האמונות וירצו בטוב שלמות המעשים ורצו שניהם הכרחיים בהצלחה כמו שכתבנו תמיד זכרונו והמשילו שלמות המושכלות מפני העדר פרסומן להמון להתלותן במחשבה הנסתרת לפעמון הזהב בלי מכים אחר שלא יוליד קול כלל ואין לו פרסום ואם הוא מהמתכת היותר נכבד שימצא והמשילו שלמות המעשים מפני פרסומן והגלותן למכים של מרגליות אשר בתוך פעמון הזהב שהמרגליות ג"כ נכרת ותוליד קול בהכאתה כפעמון וקראו רשע מי שהוא מקולקל באמונתו ומושכלו וחוטא כשיוסיף קלקול במעשיו כאשה הכעורה בצורתה ותארה והוסיף עוד שנוי בגולפה והוספה שנתהדס בחוטמה כמו שקלקול האמונה הוא קלקול בצורת האדם ונפשיותו וקלקולו המעשים דבר נוסף על אמתת צורתו אשר היא השכל ואחר זכר שהשלמות במושכל ובאמונה מבלי המעשים או בחלוף הם במדרגה אחת כלומר במניעת ההכנה לקבל ההצלחה האמתית מפני שני השלמיות ההכרחיים בזה.

יח) שגיון לדוד א"ר יצחק כשם שהיה דוד מתפלל שלא יפול ביד שאול כך היה מתפלל שלא יפול שאול בידו וכה"א הנותן תשועה למלכים [תהלים קמ"ד י'] זה דוד ושאול ואח"כ הפוצה את דוד עבדו.

מתכונת השלם שיקשה עליו לעולם הבאת שום נזק לזולתו וגם בהביא בזה תועלות רבות לנפש או לדחות מעצמו נזקין והסבה בזה מפני שכל הבאת נזק לזולתו הוא פועל רע בבחינת הבחירה וסדור הכחות וכל פועל רע יש לו בנפש התעוררות רע שראוי שישליך השלם הבחירה ממנו תמיד וכבר אמרו כדומה לזה ויירא יעקב מאד ויצר לו שמא יהרוג ושמא יהרג שבניהם אז רעים בעיניו ולכן התפלל כל שלם בעיניו שלא יביא לצורך הזקת זולתו לא מפני פחדו מהזיק עצמו לבד אבל שלא יצטרך לדחות מעליו ההזק והכאת בלעדיו. זאת כונת הדרש על דוד מדרך חסידות. ועוד כונה ב' מתכונת משכיל וחכם בנסיונות שהוא בעבור התעתדו למלוך היה קשה בעיניו מאד שישלח יד במלך שלא יוסר בזה וזולתו בעבור שיקום מחנה וישלח ידו ג"כ בו ולכן היה דורש ומפרסם לבעלי חברתו הרחקת הפועל הרע והפליגו בגנות מי שיעשהו חלילה לי לשלוח יד באדוני במשיחו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה [ש"א כו טז], היה מונה לעצמו מספר התועלות

יז) מזמור ז' אות ח'. יח) שם אות יג.

והסבות המוכנו' שבהם אפשר שימות שאול לא במרד ולא במעל ממנו כדי שיתחזק בזה במניעתו הריגתו והתקוה שיפגע באחד מהסבות האחרונות.

יט) **למנצח על הגתית וגו' מה אדיר שמך בכל הארץ, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים מה אנוש כי תזכרנו, אמר הקב"ה אין התורה מתקיימה בכם, שאין בכם לא פריה ורביה ולא מיתה ולא חלי.**

רוצ' בזה הוא בעצמו כוונתם באמרם לא נתנה תורה למלאכי השרת וכבר דברנו עליו בעבר וענינו מפני שהאלהיים אין בהן נטיה כלל ממה שסודרו עליהם והושם בטבעם מתחלת מציאותן ולכן לא יוסיפו ולא יחסרו שום מציאות וכל מה שאפשר להם ממציאות נתן להם על השלמות מתחלת הענין ואולם הוצרכה התורה אשר היא הוראה שמירת הסדור או השבה אליו אחר הנטיה ממנו לבעלי השכל אשר בהם אפשרות לנטות מהסדר ושלא ליתן להם כל שלמותם מתחלת ענינם אבל השאירו רבים מהם בסגלותן כל אנוש והם אישי האדם.

כ) **למנצח לדוד בה' חסיתי וגו' ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו וגו' בזמן שישראל עושים רצונו של מקום ה' בהיכל קדשו, ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום ה' בשמים כסאו, אמר רבי אלעזר בן פדת בין שחרב ב"ה בין שלא חרב ב"ה אין שכינה זזה מתוכו, שנאמר ה' בהיכל קדשו שאעפ"י שבשמים הכין כסאו שכינתו במקדש, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים [מ"א ט' ג'], וכן הוא אומר ויענני מהר קדשו סלה [תהלים ג' ה'], אעפ"י שהוא דר בשמים בקדושתו הוא עומד.**

נראה לע"ד כי אלו המאמרים חולקים על ענין ההשגחה בצאת האומה בגלות ואחר חרבה הא סובר שסולקה ממנו ההשגחה לגמרי ונעזבה להנהגת הטבע כשאר בני אדם אם למקרה או לחיובי הככבים. והוא אומרו בזמן שאין עושים רצונו של מקום בשמים הכין כסאו. והב' יחשוב כי גם בגלות ועם המרי לא הגיע אותה הסלוק המוחלט ולא עזיבת ה' הגמורה שיתכן להחליט עליה השכחה והעזיבה הגמורה ג"כ סלוק ההשגחה לגמרי אבל האמה מושגחת תמיד וכל מה שיבואה מהרעות הוא על צד עונש אם ישמור כללה תמיד כמו שכבר ביארנו בעבר.

כא) **מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך, זש"ה ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה [זכרי' ב' ט'], סביב מבחוץ בתוכה מבפנים, אמר דוד אם חומת אש מבחוץ וכבוד מבפנים מי יגור באהלך.**

ענין מי יגור באהלך לפי זאת הכונה מי הזוכה והמגיע למדרגה משלמות שיוכל לשכון באהלך להתקרב אליך ולהדבק בך, וכונת האש מבחוץ והכבוד מבפנים כבר רמזוה בחלק ה' במאמר עקידה ירושלים גבוהה ועולה.

כב) **ה' מי יגור באהלך, זש"ה ואני אהיה לך נאם ה' משל לערוני שנכנס למדינה וראה אומנים שמוכרין מיני כתיתין וכל דבר אמר מי שיוכל לשבוע מאלו אמר לו חבירו מי שיש לו מעות. כך אמר דוד לפני הקב"ה ה' מי יגור באהלך אמר לו מי שיש לו מצות פרישות.**

כיוונו להעיר על שההצלחה האמתית שהיא הדבקות בשפע האלהי והיחד עם העליונים אי אפשר השגתה עם ההתחמש בגניות החמרי וקיבוץ המותרים והמפרדים שהם אשר אחר הגיאת שיבדילו בינינו ובין האל אבל תהיה ההגעה לזאת המדרגה בכל מה שאפשר מעזיבת

יט) מזמור ח' אות ב'. כ) מזמור יא אות ג'. כא) מזמור טו אות ב'. כב) שם אות ג'.

העולם ומותריו שהיא מצות הפרישות האמתית ועניינה שיסתפק האדם מצרכי גופו וגם במותרין מהן מצד התורה ביותר הכרחי מהם לגופו והעמדת בריאותו והוא שיקראה ההליכה בתמים כלומר בקשת השווי והמצוע הגמורים בהם ועם זה להפליג העסק בכל פעל הטוב שיקנה ממנו התעוררות טוב לנפש וזה שקראו פעולת צדיק כי לא בעזיבת מעשה הרע יהיה השגת המבוקש מבלתי עשיית הטוב גם שניהם לבדם לא יועילו בזולת התחבר עמהן השלמות האמתי בדעות ובאמונות כמו שבארנו תמיד שהוא הכרחי לנפש במצות תפלה וזהו דבור האמת בלב ואז יובן השלם בעל שלמתן להדבק בשפע ולהיות תמיד עם האל והאל עמו והוא הדירה באהלו:

כג) וירכב על כרוב וגו'. **משל למלך שבאו שבאין ושבו בנו והיו עבדיו מציעין את הקרון לרדוף אחריהן, אמר המלך אם אני ממתין שיציעו לי הקרון בני אבד מה עשה המלך [נטל סוס אחד מן הקרון ורדף אחריהן, כך עשה הקב"ה] נטל כרוב אחד מכסא כבודו ורכב עליו ועשה מלחמה עם המצריים, שנא' וירכב על כרוב, מהיכן הביאו מגלגלי המרכבה.**

שיאמרו שישראל כשהיו במצרים שפלים ונכנעים בארץ אויביהם לא הונחה הצלתן והצלחתן להנהגת הכוכבים כענין שאמר מרשיעי התורה הגיע כבר ארך זמן שעבודן הרבה ומה שארך מפני שהצלחתן לפי הכוכב לא היתה מתחייבת בזמן ההוא ואי אפשר בלא מזמן גדול אחר זה והם בתוך זמן האחור אובדים בעול עבודת האויבים ופרך שבלותן כמו שגלה מלכם מדעתו זה שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה [שמות א' י'], ועל כל פנים היו כלין ברבוי ההתחייבות לכלותן. זהו אומרו אם אני ממתין עד שיציעו לי הקרון בני אבד והוצרך לפי זה מחמלת ההשגחה עליהו לברית האבות ובחירת האל בזרעם להזמין תחבולה אלהית ודרך רצוני יוצא ממנהג הטבע לגמרי שבה ימהר הצלת העם והצלתן. והדרך אשר המציאה ההשגחה בזה הוא שרצה האל יתברך במו לעד להביא אחד משלמי האומה במדרגה נבואה יותר עליונה שיתנשא בה אדם עד שיודיעהו האל תמיד דרכי ההצלה בשפע נבואיי אשר השפע ההוא בלי ספק הוא הכרוב הנלקח מכסא הכבוד רומזים בזה השכל הנפרד המגיע האנשים שהוא אחד מהדעות הנפרדות אשר הם אמתת כסא הכבוד וגלגלי המרכבה האמתית באלו יאמר שהאל נוה לכרוב ההוא לגלות לנביא הנכבד כל סודות ההצלה ולתת בו כח אלהי ברצון האל לשנות הטבעים השווין המופלגין אשר היא עשותם מחכמה אנושית אלא מעזר הכרוב המצווה מהאל והוא עשיית המלחמה עם המצריים, והבן כל מה שזכרנוהו והוא מופלא.

כד) **ומי צור מבלעדי אלהינו. בשר ודם הוא משבח צורתו והקב"ה צורתו משבחת אותו.**

רוצים שהאדם מפני שהוא בעל חסרון והעדר ידיעה יהיה כל מה שייוחס לו מהפעולות רב ההסכמה תמיד מזולתו ממי שיש לו בקיאות באותו הפרט ממנו אם ליתרון שלמות או לפי שעה והוא מפני זה צריך שיתגלגל תמיד עליהם לדחות מהם מקומות הספק ולהראות אמתתן ואולם האל מפני שהוא בתכלית השלמות הוא אשר יעידו מעשיו בעצמן מבלי מפרסם תכלית שלמות מתקינן וממציאן והיותן על הפנים היותר שלמים שהיה ראוי להם.

כה) **למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כבוד אל. למלך שהיו לו מדינות הרבה והיתה כל אחד ואחד אומרת כך וכך זהב יש למלך כך וכך אבנים טובות עבדים ושפחות והיה שם פקח א' אמר להם מנין אתם יודעים ואתם רחוקים ממנו**

כג) מזמור יח אות טז. כד) שם אות כו. כה) מזמור יט אות ג'.

אלא שהמדינה שהוא דר בה נאה לומר עושרו ושבחו של מלך שהיא יודעת כבודו כך אמר דוד כל הארץ וכל אשר יש בה אינן יכולין לומר שבחו של הקב"ה ומי יכול לומר השמים מספרים כבוד אל ואמתי הכל מקלסים אותו כשירים קרן לעמו.

הכונה היא ברמזו עליה במקומות רבים ממה שעבר והוא שידיעת הש״י ברמזו היותר חזקה בהמלא בברואיו הוא במחנה השכלים הנפרדים להעדר מהם המסך כלו המבדיל ר״ל הגשמות ואחריהן היא רב ההודעה ג״כ במחנה הגופות השמימיים וזה מפני שאותו המסך המלא להם הוא בתכלית הדקות ושלמות ההכנה אבל השפלים והם היסודות והנמזגים מהם כלן נעדרי ההכנה והידיעה ההיא מלבד האדם אשר חננהו האל השכל ובעבור שאותה השלמה היא מבחר האדם בעת שלמותה יאמר שנתיחדה בה ידיעת האל בשפלים ולכן בעת מדותה וסכלותה תפסק הידיעה אבל קרוב גלגל הירח והשמים לבדם יספרו אז כבוד האל ובעת שזכה לשלמות מדותיה ומושכלה הטוב והתחדש הידיעה בשפלים ויהללוהו גם כן מן הארץ.

כו) לשמש שם אהל בהם, רבי אבהו אמר הלוכו הוא קלוסו שנא' ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ד', רבי חנינא אמר שיהושע אמר לשמש שמש בגבעון דום אמר ליה שתוק ואנא קאים. כבר ביארנו דוגמתה בחלק ב׳ בהגהותי.

כז) תנא רבי שמעון בן יוחאי מה נאים הם הצדיקים שהיו יודעים לפתות בוראן ויודעים היאך מקלס בוראו התחיל מקלס השמים מספרים כבוד אל, אמרו השמים שמא אתה צריך כלום היה מזמר והולך עד שהתחיל לקלס בתורה שנאי יראת ה' טהורה עומדת לעד א"ל הקב"ה דוד מה את בעי אמר לו שגיאות מי יבין שגיאתא דעבדית קמך, א"ל הא שרית לך, והא שביק לך, גם מזדים חשוך עבדך אלו הזדונות.

ענין שהוי הכונה בידיעת קלוסו ירצו בו התקרב לשפע והדבק בעיון האלהי בהתמדת בקשת השלמות שהם הקלוס האמתי והם שלמות המושכלות העיוניות ושלמות האמונה והמעשים. אמנם שלמות המושכלות וחקירות הידיעות וסדרי הבריאה הוא שקראוהו הקלוס בשמים והקלוס ברקיע כלומר הכרת חכמת האל והשגתו מבחינת סדרי הבריאה ותכונתה כמו שביארנו תמיד ואמנם שלמות המעשים עם קנין האמונות אשר לא יספיק המושכל השקפי בהאמתתן זולת ההוראה הנבואיית הוא שקראוהו הקלוס בתורה. ובמן השגת המאמר והנחת חלקיו בחכמה שהוא יזכור מענה השמים והרקיע אליו בעת הקלוס כאן לא מענה האל אליו גם שקראוהו השמים והרקיע ובאלו מה נרמז לא יזכור שיענה אותם כלל כאלו הוא רומז שהתכלית אשר אליו מגמת השלם והוא הדבקות באל לא יספיקוהו בהמצאתו שלמות העיון האנושי לבד אבל יצטרך עוד הוראת התורה בשני הענינים אשר זכרנו. ולכן זכר שהוא כשהוא קלס התורה ענהו האל יתברך כמו בעצמו מפני שהוא סבת ההדבק בו וההישרה האמתית וכן זכר שהוא ענה אז לקריאת האל וערב לפניו שאלתו שהיא הדבקות מכל גנות מונע לו השפע אם באמונה ואם במעשים בין בדברים אשר יתבאר לו בם השכלות והצבור ולא הספיקהו בחינתו להסיר נבוכתן והם הזדוניות בין בדברים שהוא חושב ומדמה להבין בהם האמת והנכון עם היותו בהן בשגגה ושבוש והם השגיות על הכל יבקש העזר האלהי שיפקח עיניו בדרכי התורה המסירה כל בלבול בשיובנו מאמריה ההבנה הראויה המונחת ליחידים והיא הביא להצלחה אשר היא התכלית.

כו) ותמור יט אות יא ועיים בהערות שלי. כז) שם אות יח.

כח) למנצח על אילת השחר. זש״ה אעירה שחר [תהלים נז ט׳], **אנא מעורר שחרא ושחרא לא מעורר לי.**

כלומר אני צריך שאעיר הזמן ושאנער משנת העצלה והטרדות דוחה תמיד מעלי העלות המטרידות כי אם הנחת הענין אל הזמן אני מוכרח שלא יעירני ושלא יזרזני לבקשת שלמות אבל יכין לי תמיד חדושים מבטלים שאם ארצה להעיר נפשי לתת אליהן לב להתגבר ולהתנשא לא ישאר לי מהזמן אפי׳ רגע אחד מוקצה לדרישה אחרת וזה רצון החכמים ז״ל כט) באמרם אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה.

ל) לא ידעתי נפשי שמתני. תני ר׳ חייא לבת מלכים שהיתה מלקטת השבולים והיה המלך עובר והכירה שהיא בת מלך אוהבו נטלה והושיבה עמו בקרונין שלו והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות לה תמול הייתה מלקטת בשבלים והיום את יושבת בקרונין של מלך, אמרה להן כשם שאתם תמהות עלי, כך אני מתהה על עצמי, כך ישראל כשהיו משועבדים בטיט ולבנים היו מאוסין בעיניהן של מצרים, וכשנגאלו נעשו חורים וסגנים על כל באי עולם והיו תמהין עליהן והיו ישראל אומרים להם כשם שאתם תמהין עלינו כך אנו תמהין על עצמנו הה״ד לא ידעתי נפשי שמתנו מרכבות עמי נדיב.

ענין התמה אשר היו תמהין על התחלת הצלחתנו האומות הרואות והשומעות הוא מבואר מצד מה שהיתה אמונת מציאות הש״י כמו שזכרנו תמיד נעדרת מהן לגמרי והיו תולין כל הנהגתן בפועל הכוכבים וכשהתחילו לראות זאת ההצלחה המופלגה לזאת האומה השפלה והנכנעת אז בארץ אחרת נבהלו ותמהו מפני שלא מצאוה מתחייבת מכח כוכב גם לא מגבורתן וחזקם וזה היה תכלית התמה וכ״ש בראותו שנוי הטבעים ואותן הפלאות אשר לא קדמה להם דוגמתם לעולם. ואמנם ענין התמה אשר היתה האומה תמהה על עצמה התמה יותר גדול מתמה האומות הוא באמת דבר ראוי מפני שישראל כבר התבאר אצלם מציאות האל בקבלה מאבותם ובהיות משגיח בהם אבל היו רואים העם טועה באמונות אלהי הארץ ומעשיהם עד שהיה מדין ההשגחה להוסיף להם הכנעה ובזיון בדרך עונש השגחיי והיתה תמיהתן לפי זה כפולה וכאלו הם משיבים לזרים התמהים אתם אין להשגיח בתמיהתכם עלינו מפני שהוא בטעות שאתם תסכלו הסבה המיוחדת בנו להצילנו ולהצליחנו בזולת הסכמת כח כוכב ואלו ידעתם הסבה הזאת סרה תמיהתכם אבל אנחנו ראוי שנתמה בסבה שאנו יודעים שלפי הסבה היינו יותר ראוין להכנע ולהתבזות וזה בודאי התמה האמתי. וגם הם לא ידעו שסבת אותה ההצלחה אז בהם שמירת ברית ושבועה לאבותיהם השלמים. ועוד על צד פקידת האל יתברך עליהם לעשותן אומה מיוחדת לעבדו ולפרסם הכרתו בשפלים מבלי שהשגיח אז לרוע הכונתם אשר הביאם אליה רוע ההרגל בהתחברותם לטועים ולכן היה הרצון להוציאם ולהפרידן מהן.

לא) מזמור לדוד ה׳ רועי לא אחסר. ה׳ רועי זש״ה כי ה׳ אלהיך ברכך בכל מעשי ידיך [דברים ב׳ ז׳] **יכול אפילו יושב בטל ת״ל בכל מעשה ידיך אם עשה הרי הוא מתברך ואם לאו אינו מתברך.**

זה המאמר נכבד מאד וכונתו חשובה מאד יאמת טבע האפשר בפעולות האדם הבחיריות שאין להם מכריע בשום פנים על שיגיע הענין ולא על שלא יגיע עד שיהיו כל הענינים הכרחיים זה כבר ביארהו ארסטו בקיום האפשר עד שיהי׳ לחריצות ולהשתדלות מבוא ותועלת בהשלמת

כח) מזמור כב אות ח׳. כט) אבות פ״ב מ״ה. ל) מזמור כב אות יב. לא) מזמור כג אות ב׳.

הפעולות וכן לעצלה מבוא במניעת הגעתן על התואר הנרצה וזה שאם היו כל הדברים הכרחיים היתה ההשתדלות המשכיל וטוב עצתו לבטלה כי עכ"פ יגיע התכלית המבוקש גם עם המנוחה והעצלה הגעתו הכרחית או הוא נמנע שיגיע ההשתדלות אם הגעתו נמנעת ובטלו המחשבות והתבונות אשר לקחת האנשים על קנת השכל המעשי. וזהו אמרם בכאן אם עשה מתברך ואם לאו אין מתברך עד שלא יחשוב אדם כי אחר בפעולות האדם בהצלחותיו וקניניו אינם תחת הבחירה לגמרי אחר שיכנס בהם פועל ההשגחה המברכת שנפסק בזה טבע האפשרות כי ההשגחה לא יחשב שתביא תועלות האיש בזולת השתדלו והתמנעו על השגתן. אבל ענין הברכה הוא העזר האלהי בפקיחת עיניו על המקומות לאשר מהם יעמוד על השגת מבקשו מבלי שתסלק הידיעה ההשגחית בזה טבע האפשר זה כבר זכרו הרב ז"ל כי האל ידע הקצה אשר יצא אל הפועל מבני קצות האפשר קודם צאתו מבלי שים בזה הקצה ההוא הכרחי ביציאה אבל איכות ידיעת האל בדברים נעלמת מלבנו העלם גמור וכ"ש שראוי שיאמרו הצלחותיו גם בעת הברכה אפשרות כי התחדש ההצלחה ההשגחיית נמשך לפי עמידת האיש בשלמותו כי האל לא יכריח אישי האדם על שלמות או חסרון כי היו הגמול והעונש לבטלה אבל יניחהו לבחירתו האפשרית והנה א"כ הצלחותיו אפשריות.

לב) לדוד אליך ה' נפשי אשא אלהי בך בטחתי. לאחד שמצאוהו שומר המדינה ותפשוהו ואומר להם אל תכוני בן ביתו של מלך אני כיון ששמעו כן הניחוהו ושמרוהו עד הבקר בבקר הביאוהו אצל המלך אמרו לו בן ביתך מצינו אמש אמר לו המלך בני אתה מכיר אותי אמר לו לאו אמר לו היאך אתה בן ביתי אמר לו בבקשה ממך איני בן ביתך אלא בך בטחתי שאלמלא לא אמרתי כן היו מכים אותי אמר להם הואיל ובטח בי הניחו לו וכן דוד הוא אומר אלהי בך בטחתי אל אבושה ולא אני בלבד אלא גם כל קויך לא יבושו.

ר"ל לאשר שורש גדול בהשגחה ובהשארות הנפשות והוא שאעפ"י שהמושג והנשאר האמתי מבני האדם הוא אשר יתחבר לו עם שלמות המדות הדעות על שיהיה ממי שיכירו בוראם ויכלול עם יודעיו כפי היכולת הנה עם כל זה ראוי שיאמין בחק זאת האומה ביחוד שרוב פרטיה מבלי שלמות עיוני והכרת הבורא יהיה להם חלק בהשגחה וחלק בהשארות אשר הוא העוה"ב וזהו מגיד העסק אשר לכל פרטי האומה במצות התוריות וקצת מה שיש להם מהאמונה בקבלה באמונה באמונת האל ואהבתו ויראתו בדמיונותם ובלבד שיהיו אלו המתעסקים רבי התקוה והבטחון באל בכל מעשיהם ויראי חטא בכל כחם שעל זה נאמר רחמנא לבא בעי ועל זה אמרו אחד המרבה ואחד הממעיט וכו' ולפי זה השרש החליטו הגזרה האמתית כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנא' ועמך כלם צדיקים ולפי הענין הנז' מהיות לבם אל זה עסק במעשים התוריים המשאירים באיזה קבלה באמיתות. וזה שאלת המלך אותו אם הוא מכירו והוא אמר לא ועכ"ז צוה המלך להניחו ולחמול עליו אחר שבטח בו ורצה באמרם ולא אני בלבד כלומר שאני חושב שיש לי קצת מושכל והבנה בהכרת האל ואם איני שוה בזה למדרגת גדולי הנביאים והחכמים אבל גם כל קויך לא יבושו להרבות בזה הכלל פתוי האומה רובם כמו שזכרנו.

לג) לדוד שפטני ה' כי אני בתומי הלכתי. זש"ה אוהב מוסר אוהב דעת [משלי יב א'], **ארבעה הם שלקו אחד לקה והיה בועט זה איוב וכה"א הודיעני על מה תריבני** [איוב י' ג'] **הב' לקה והיה מצחק זה אברהם, שנאמר ויפול אברהם על**

לב) מזמור כה אות ה', לג) מזמור כו, אות ב',

פניו ויצחק [בראשית יז יז]. **ג' היה לוקה ומבקש מאוהבו זה חזקיה, שנא' ויסב חזקיהו פניו אל הקיר** [ישעי' לח ב']. **הד' למה הרצועה תלויה הכוני בה שנא' לדוד שפטני ה'.**

אני חושב שרצו לומר בזה המאמר מדרגות בני אדם בהנהגה הטבעית במדות בבקשת הקצוות או האמצעי שהם ד' מדרגות. האחד מי שיהיה בטבעו נוטה לקצות המדות וגם נכסף אליהם בבחירתו והרגלו וזכרו משל בזאת המדרגה מאיוב מצד שנמצא על זה האופן מקצת מהמדות ולא בכלן חלילה כי כבר הגיע עליו העדות הנבואיי ביושר ובתמימות ויראת אלהים אבל במדת התאוה להצלחות המדומות בקבוץ הקנינים ורוב הבנים והתמדת הבריאות הוא שנמצא בקצה האבון ולכן התאונן והתרעם כל אותו התרעומת על הסרון והפקדם ממנו וזאת בשיטתו כלומר שיקשה בעיניו אבדת אותן המותרות ויצטער על הפסקם ממנו. הב' היא הפך זאת הנזכר לגמרי והיא מדרגת מי שיהיה נוטה בכל המדות אחר הממוצע ולא בבחירתו והרגלו לבד אבל גם בטבעו והוא שלא יהיה נכסף לעולם לא' מן הקצוות המרוחקים ולא יצטער בהפקדם אבל ישמח ויגיל בזה ומשל מאברהם אבינו ע"ה אשר שמח בצווי האל עליו לשחוט את בנו יחידו גם לגרש את בן האמה אחר שגדל וגם לכרות ערלת בשרו והוא זקן לא הצטער לדבר מזה והשתוקק להשלמת הציווי על דקדוק הכתוב וישכם אברהם וזאת המדרגה שבחרו הפילוסופים מאד ושמו בעליה היותר עליון שבאלהיים והוא שלא יתעורר בעולם התעוררות יוצא מגדר השכל אלא על המעט וההכרחי מצד שהוא גוף. הג' היא כדמות ממוצעת בין שתי אלו המדרגות והוא מי שלא יצטער הכליה הצער אשר הוא הכשימה על הסרון המותרות והוא הדין בעצמו שלא יכסוף הכליות הכוסף אבל לא יעדר הכוסף להם לגמרי ויצטער קצת צער בהנחתן והביאו משל מזה מבקשת חזקיהו מאליו להאריך חייו להרבות תענוגי הגופות אל טבעו. הד' היא מדרגת מי שהוא זקן והתאוה והכוסף למותרות בטבעו על שעור המדרגה הראשונה אמנם ימשול ברוחו וישתדל לתקן בחירתו ולהרגיל נפשו בהעתקה מאותן הקצוות הטבעיות אל הקצוות הבלתי טבעיות לכוון אל האמצעי על דרך רפואת הנפשות וזכרו בזה משל ממאמר דוד המלך ע"ה בחנני ה' ונסני שהוא מדבר על אדם מצטער ורוע ההכנה המזגית להשתוקק אל הרע ויתפלל עם זה שיאמין כפי היכולת בהשלמת הרגלו אבל הוא משתדל עליו להיות טבעו אל טבע השווי שזהו הנסיון האמתי והוא שיבאו ויזדמנו תמיד העבירות בידו כדי שיחזק הרגלו בעבודתן.

לד) **ה' אורי וישעי ממי אירא. זש"ה נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי** [תהלים קיט קה], **אמר דוד באתי לחלל את השבת האירה לי התורה, שנאמר מחלליה מות יומת** [שמות לא יד], **באתי לבא על אשת איש האירה לי התורה, שנאמר מות יומת הנואף והנואפת** [ויקרא כ' י], **הה"ד נר לרגלי דבריך. ד"א אם נאמר נר למה נאמר אור, ואם נאמר אור למה נאמר נר, אמר דוד כשאני מתחיל בדברי תורה מעט מעט אני מתחיל בהם והם נובעים וכשאני נכנס לתורה נפתחים לי שערים הרבה, לכך נאמר נר לרגלי דבריך ואח"כ ואור וגו'.**

תחלת זה המאמר מובן שהתורה היא המצוה מאד ההנהגה והמשערת קצות השפלות וסדור אלהי אמתי מאד אי אפשר עם לקחתו וכיווגו נפילה וחטא ובנטיה מסיומה הראוי לו במעשים ולא מאמונות זכר במקום המעשים הרחקת הניאוף וזכר מהאמונות השבת שהיא רמז לעקרים גדולים באמונה כמו שזכרנו פעמים רבות והתורה לפי זה נקראת אור בבחינת היושרה המושגת ממנה לטבענו החשוך והשקוע ואפילת המזג והסכת הסבות הזמניות מחוץ וסוף המאמר

לד) מזמור כז אות כ'.

רוצה בו ענין אחר והוא כי הנר מורכב משתי גופות הראשון חומר הפתילה הוא השעוה ודומיהם אשר יתדבק בהם הלהב והב׳ חומר הלהב אשר הוא האור העצמי המתאוה מערוב האויריות והעפריות ואז הלהב נושא לאור כלומר שיאיר והאור אינו גוף כמו שנתבאר בטבעיות. אבל אמנם הוא שלמות עובר בכל חלקי הספיריי כשיעמוד המאיר נכחו וביארו לפי זה מאמר דוד שלמות התורה והחכמה אמנם הוא מאיר בלי ספק מחשיכת העולם ואפילתו כמו שזכרנו אבל הוא כמאמ האורה בשתי מדרגיה שהוא בתחלת העיון והכנס בהבנה אמנם הוא נר כלומר הבנה חלושה מחוברת אל דמיונות ולמסכים חומריים ובכלל הוא אז בכל כפל התלוה בשני ענינים הא׳ האספיי אשר הוא כח בגוף והיא במדרגת הלהב והב׳ הגוף אשר הוא במדרגת הפתילה והנפש נתלית בו אבל ברוב ההתמדה וההקידה על המושכל והתפשטות התאוות וההרגלים שותק בהכרח להבנה אמתית בלתי מחוברת לאיזה חומריות ומבדיל אבל יניעה מהאמתיות כאלו הוא פועל שכל נפרד ואז הוא אור גמור מופשט מחומר הפתילה ואור הלהב אבל כאלו הוא אור נמצא לבדו שהוא השלמות הגמור המתחדש בנפש הספריית המוכנת מהשפעת השכל הנפרד המאיר באמת עליה.

לה) למנצח לעבד ה׳ לדוד נאם פשע לרשע. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. אמר רבי יוחנן עובדא הוה בחד בר נש שהיה מדליק את הנר בלילה והיה כבה ומדליקו והיה כבה אמר עד מתי אהיה מתינע והולך ממתין אני עד שתזרח השמש ואני הולך לאור החמה, כך ישראל נשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן ונגאלום, חזרו ונשתעבדו בבבל חזרו ונגאלו ע״י חנניה מישאל ועזריה, וחזרו ונשתעבדו באדום, אמרו ישראל הרי נתינענו נגאלים ומשתעבדין אין אנו מבקשים שיאיר לנו. ככר ביארנו דוגמת זה המאמר בהקדמה.

לו) לדוד ה׳ אל בקצפך תוכיחני התחילו ישראל אומרים כי עונותינו רבו למעלה ראש אמר רבי יצחק לאדם שהיה עובר בנהר והיו רגליו שוקעות והמשוי עליו אמרו לו העם הסר המשוי מעליך ואתה שולף את רגליך כך אמר הקב״ה לישראל מפני מה אתם אומרים אם עונות תשמור יה יעזוב רשע דרכו הניחו מעשיכם הרעים ואני מרחם עליכם.

זה הערה לביאור סכלות האדם והתרעמו על מיני הרעות הבאות מבחירתו ורוע רגלו מבלי מכריח טבעי מחוץ וזה מצד התפתותו לתאוה ואחר יביאוהו חלאים וכן מצד שסמכו לקבוץ הממונות ואחר ימצאוהו פסדות בהשתדלותו והדומה לזה ובאלה יגיע לתכליותיו הפחותים אשר אין להם מספר מפני העדר הכרחיותן כמו שאמר הרב ז״ל יתפשו על ההנהגה ויתרעם מהזמן הוא בעצמו כבת כל רעהו עד שיתיקן בתורתו אשר מניעתן מצורף אל זה מה שיתחבר לו מענין התשובה והיות התאוה נלכד ברשת הרעות השבחיות בדרך שגם על מה שקדמו מעות המעשים או האמונה והוא מתרעם מזה הפוגע עם דעתו בהסרתו אשר לו בתיקון הסבה הזה בודאי תכלית רוע הבחינה.

לז) למנצח לבני קרח מזמור שיר ידידות אמרו ישראל לפני הקב״ה רבש״ע אימתי אתה גואלנו אמר להם לכשתרדו לירידה התחתונה אותה שעה אני גואל אתכם שנאמר ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו [הושע ב׳ ב׳], אמרו בני קרח בירידה התחתונה אנו, שנאמר כי שחה לעפר נפשנו [תהלים מד כו], מה כתיב אחריו קומה עזרתה לנו [שם שם כז].

לה) מזמור לו אות ו׳. לו) מזמור לח אות ב׳. לז) מזמור מה אות ג׳.

אלו היתה הנהגת האומה נגלית בכחות טבעיים היה הענין בלי ספק יותר ראוי בהפך שהוא לכשתהיה בחזק ההכנעה והשפלות תהיה יותר רחוקה מתכלית ההצלחה והכבוד אבל בעבור שהנהגתן נגלית בהשגחה הנה הצלחה יותר ראויה כשתהיה לתכלית השפל וכובד הצרה מפני שאז יתעוררו בהכרח לתשובה אשר היא שרש הגאולה כמו שבישרה התורה ויאנחו בני׳ מן העבודה ויזעקו [שמות ב׳ כג], כלומר שכובד העמל והצרה העירה אל הצעקה לאל והתשובה הגמורה אליו וזהו רצון החכמים ז״ל בביאת משיחנו בדור שכלו חייב, כי מפני היותו כלו אז יתחייבו כל העונשים הגדולים הגלויים ומהם יתעוררו לתשובה והכרח ואז תהיה התשובה סבת הישועה, על דרך אומרם אם עשו ישראל תשובה מיד נגאלין ואומרם היום אם בקולו תשמעו כי אין שם מונע זולתה.

לח) למנצח על עלמות שיר. זש״כ עושה גדולות עד אין חקר [איוב ט׳ י׳], אין אדם יכול לספר נפלאותיו של הקב״ה, וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו [תהלים קלו ד׳] הוא לבדו יודע נסים ופלאים שהוא עושה עמך, כך אמרו בני קרח על עלמות שיר, מעולמים הן הדברים ראינו ואין אנו יודעים מה ראינו.

מבארים בזה סבות מופתי הנביאים בחכמה אלהית נעלמת אינם יודעים בשום פנים כאשר הפעולות הנהוגות וזהו שבותו אותן לבדו בהשגחה רצונית והיות הדברים נעלמים שלא יעמוד עליהם עיון אנושי ויעשו כן החרטומים בלהטיהם ולא יכולו.

לט) למנצח אל תשחת. זורו רשעים מרחם. אמר להם הלב הזה לא נברא אלא להאמת שנאמר ודובר אמת בלבבו [תהלים טו ב׳] ואתם לא כן הייתם אלא אף בלב עולות תפעלון.

רצו שהמחשבה היא החלק הנכבד באדם והיתחדה בו שישיג מעלתו האפשרית לו מהשגת האמתית וסבה התרחק מהחומר כמו שבה נתעלה על שאר הגופות המוזגים. וזהו אומרם לא נברא הלב אלא לאמת וזה הוא בשוב החוטא כשיטרידוהו המחשבות בפעולות המגונות המרחיקות ההצלחה על דרך מה שפירש הרב ז״ל בהרהורי עבירה קשין מעבירה כונת הפירוש ההוא היא כונת זה המאמר בשוה.

מ) למנצח מזמור לדוד שיר לך דומיה תהלה אלהים בציון וגו׳ מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים. מה הים הזה אינו ננעל לעולם אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שהוא רוצה כך התשובה בכל שעה שהוא רוצה עושה והקב״ה מקבלו אבל לתפלה עתים יש לה, רבי יוסי בן חלפתא אומר ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון [תהלים סט יד], עתים הם לתפלה.

כונת זה המאמר כבר ביארנוה בדוגמתו בחלק ה׳ במדרש נחמות על מדרש זה הפסוק בעצמו.

מא) משכיל לאסף למה אלהים זנחת לנצח וגו׳ זכור עדתך קנית קדם מהו קדם מלמד שברא ישראל עד שלא נברא העולם שנאמר ה׳ מעון אתה היית לנו בדור ודור בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל [תהלים צ׳ א׳ ב׳].

גם זה כבר נכפל ביאורו בדברים הקודמים בהיות ישראל עקר השפלים ואמר מפני זה שנבראו קודם העולם עם היות התורה מבארת בריאת כל מיני הנמצאות קודם האדם כמו שהוא

לח) מזמור מו אות א׳. לט) מזמור נח אות ב׳. מ) מזמור סה אות ד׳. מא) מזמור עד אות א׳.

האמת להעיד על הכונה הזאת מפני התכלית המבוקש מהפעולה היא היא המצוייר בשכל הפועל תחלה קודם שיתחיל בעשיית הפעולה כמו שזכרנו בהגהותא ובפרקי רבי אליעזר ומפני זה נאמר תחלת המחשבה סוף המעשה וכבר התאמת שמין האדם תכלית ההויה וההפסק כלו והוא אשר כיונו מציאות המינים להגיע הטבע אל המצאתו וכאשר היתה האומה הנכבדת היא עקר מין האדם ובחיריו מצד אמתיות שלמותה הנה היא אם כן תכלית העולם כלו. וזהו אמרו ארץ והכל ובשביל הרים יולדו לא זכרו דבר נאחי כלל ואולם הבראה קודם שאר ההויות אמנם הוא על צד קדימה ציור התכלית במחשבת הפועלים קודם התחילו הפעולה כמו שזכרנו לא על דרך קדימה בפועל כי אז הענין בהפוך שכל ההויות כלם נמצאו קודם האדם והיה זה ראוי מאשר הוא תכלית כי כל תכלית אמנם יגלה ויראה בדבר אחר השלמת מציאותו.

מב) למנצח על הגתית וגו' הריעו לאלהי יעקב, למה הזכיר יעקב מכל האבות משל למלך שהיו לו אוהבים, ובקש לעשות פלטין הביא הראשון ואמר לו ראה המקום הזה אשר אני רוצה לעשות פלטין אמר לו אוהבו זוכרני שהיה הר תחלה הניחו ובא לו אצל השני אמר לו מבקש אני לבנות פלטון במקום הזה אמר זוכרני שהיה שדה הניחו ובא לו אצל השלישי אמר לו רצוני לבנות פלטין במקום הזה אמר לו זוכרני שהיה פלטין תחלה אמר לו חייך על שמך אני קורא אותו, כך אברהם יצחק ויעקב היו אוהביו של הקב"ה, אברהם קראו הר, שנא' בהר ה' יראה [בראשית כב יד], יצחק קראו שדה שנאמר כריח שדה אשר ברכו ה' [שם כז כז], יעקב קראו פלטין, שנאמר אין זה כי אם בית אלהים [שם כח יז], אמר לו חייך אתה קראתי בית עד שלא נבנה על שמך אני בונה אותו, שנאמר לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב [ישעי' ב' ג'], ועוד אסף קושט את דבריו ולא הזכיר בתרועה אלא יעקב, שנאמר הריעו לאלהי יעקב.

כונת זה המאמר כבר ביארנוהו בדוגמתו בהגהותא על פסוק והנה ה' נצב עליו את מוצא שלא נצב הקדוש ב"ה אלא על יעקב, אלא שהמיר בכאן הכונה המשל הנלקחת שם להבנת הנמשל הנלקחת בכאן. ויראה שאשר הראשון בעבור שהיה תחלת מי שהרגיש במציאות האלוה והשגחתו לא נתפרסם האמת בזמנו כל אותו הפרסום אשר הוסיף אחרי כן ולזאת שקראו הר כי ההר יש בו שני ענינים האחד שהוא גבוה וענין העומד עליו בהתחתיו חלוק וכו' שלא יחרש ולא יעבד על הרוב ואע"פ שהוא כבר יעבד פעמים ובקוצי' וימעט צמחיו אשר יהיו יותר חשובים במינן מצמחי האדמה הנגיית הנעבדת וכאלו הוא פרסום ענין ההשגחה בשלים על זה האומר כלומר בעיון האל לא יתפשט בכל הפרטים התפשטות שלם אלא חלוק מהיר ההפסקה אלא ביחידים המועטים אשר יקשה מציאותן לקוצר המצא בשלים מדרגת השלמות אשר הצטרך באדם קודם השלמה ההשגחה עליו שכל זה ממה שיאות בהשגחה למה שהביא עליו העיון תחלה הוא אשר הגיע האב הא' עם העזר האלהי ואחר הגיע האב השני שידע האמתות, בקבלה וגם שמח בהם על העיון לבד גם כבר נכללו עמו בזה חכמים אחרים והמון שקבלו מדרשת האב הא' ופרסומו ע"י אומרו ואת הנפש אשר עשו בחרן והתחילו לפרסם האמת במציאות האל והשגחתו בכאן פרסום יותר רב ויותר תוריי כלומר יותר נוטה מדקדק העיון וזהו שקראו שדה שהוא מישור והעומד בו מביט בכל אפקיו השפה שוה לא יעלם ממנו חלק והוא רב העבודה והחרישה ויוציא התבואות והצמחים הרבה וכן האמינו אז השגחת האל ורוב הפרטים,

---

מב) מזמור פא אות ב'.

אבל עדין לא הגיעו אל תכלית מה שראוי שיאמן בזה כי השדה לא יעמוד בו בעליו תמיד אלא שיעבור עליו לראות עניניו ויעשה השכרים להשלים כל צרכיו ואחר ילך אבל הבית הוא אשר יתמיד בו בעליו תמיד לראות עניניו וכל העתים וידע כל פרט מלאכת הבית מקטנם ועד גדולם וישגיח תמיד בתיקון ובהסרת עוותן ועל זה התאר התפרסמה ההשגחה בימי האב הג' ע"ה לכן קראו בית מצד שהוסיף הוא פרסום עליה ועל זולתה משרשי האמונה עם שהוליד מהבנים הנכבדים אשר החזיקו בדעותיו ויצא להם שם והיתה בזה תועלת גדולה להשלמת האמת ופרסומו ולכן כשנראית ההשגחה ונגלה אחר כן אותו השיעור הגדול מן הפרסום והוא בעת שירשו בניו הארץ ונעשו להם המופתים הגדולים ונבנה להם הבית הנכבד אשר התמידו השפעים האלהיים בכל השנים ונגלה אז באמת הקרא הארץ בית אלהים נקרא על שמו בית אלהי יעקב מפני היותו הראש האמתי לאומה אשר היא מיוחדת באותו החיזוק מההשגחה שבעבורה תקרא הארץ בית אלהים כי שאר האמת כלל אומות אחרות וזה מבואר.

מג) גם ברכות יעטה מורה, אמר יוחנן מלמד שקלוסו של הקב"ה עולה מגיהנם יותר מגן עדן שכל מי שרואה לעצמו למעלה מחברו מקלס להקב"ה ואומר אשרני שאני למעלה מזה וכן כל אחד ואחד מקלס שהוא למעלה מחברו גם ברכות יעטה מורה.

כונת זה המאמר נמשכת אחר מה שאמרוהו ברכה, והנה טוב זה גן עדן מאד זה גיהנם על הדרך אשר ביארנו שם והכונה העולה מגיהנם הוא ישוב העולם אשר רצהו האל מתחלת הבריאה והשתדלות כל אדם לקנות הדברים המושבים והמזגיים שסבת כלן החמר אשר הוא סבת כל החטאים והשנויים כלן אשר הם סעיפים משרשי גיהנם ושרשי הנפילה בו כמו שיתאמת למשכילים וזה ג"כ כמו שאמרו שם והנה טוב מות ושהיצר הרע טוב מאד שלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים שעשיית כל זה והמשכתו הוא אחד ממיני הקלוס אשר יתקלס האל בשפלים בהמשכת ההויה וההפסד וכל שכן שאלו הענינים כלן סבה לפרסום השגחת האל בהמון ואמרו בהמון כי היחידים יציירו הציור אמתי יותר ואולם ההמון יקיימוהו בזה המין כאלה קיום והוא שכל מה שיראוהו מהפעולות היוצאות ויהרוגות קצת האנשים על קצתו ייחסוהו לפועל השגחי ויתלוהו באהבת האל במעלית יותר מזולתו לפי העת ההיא ויוסיפו בזה יראה ותקון במדותיהן עד שיתחבר בזה לקלוס הנזכר זה המין נגזר מהקלוס והוא אמרו אשרני שאני למעלה מזה. אבל הקלוס האמתי אשר הוא השלמת הנפש והמתות האלהיות הכרת האל וציורו כפי אפשרות האדם שהוא הקבוץ העולה מגן עדן הוא מועט מאד כנגד הקלוס הנזכר העולה מגיהנם מפני שהקלוס הראשון כולל ההמון וזה הקלוס אינו כולל כי אם יחידים בתכלית היחידות שנאמר עליהם ראיתי בני עליה והנם מועטים באמת שהם מעטים וזהו אומרם שגיהנם יותר טוב מגן עדן בבחינת ישוב העולם והבן כל מה שזכרנוהו.

מד) למנצח לבני קרח מזמור שיר אוהב ה' שערי ציון וגו' הה"ד ושמתי כדכד שמשותיך [ישעי' נד יב], אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא פליגי בה תרי מלאכי ברקיעא מיכאל וגבריאל ואמרי לה תרי אמוראי במערבא יהודה וחזקיה בני ר' חייא, חד אמר שהם, וחד אמר ישפה אמר הב"ה ליהוי כדין וכדין הוי ושמתי כדכד.

מג) מזמור פד אות ג'. מד) מזמור פז אות ב'.

דברו בדרך מליצת השיר והגאות כזה המחלוקת אשר נחלקו אז נכבדי השמים המלאכים ושוכני ארץ כל אחד מהם חושב להשליט עיקר האבן וחשיבותה אשר ממנה יבנו חלונות חדרי העיר שבהם יכנס נגון השמש ולכן נקראו שמשות, כמו שנוהגים היום בנתינת הזכוכית כאן שיעבור הנגה דרך חלקיו לספיריהו, וכונת המחלוקת בשמים ובארץ הוא נתינת התורה לאנשים ובזמן התחדש המלכות שהם השמשות אשר בם יעבור אור השפע והאלהות ותוכן האומה לעבוד אלהים ולקבל השלמיות התחזק אז הסכמת כל הסבות להמציא הצלחתנו אם הסבות בכחות הכוכבים שכלן יטו לתועלתנו ואם הסבות העצמיות כלומר הכרחיות אשר חידושן מיוחד בארץ והוא שהתחדש בנו הישרה המעשיית ותקון המדות על דרך מה שגלה הנביא ע״ה בעשיית השמים החדשים והארץ החדשה כי לא יחשב משכיל שישתנו סדרי המציאות ממה שהם והוא שיעשו שמים מרובעים וארץ עומדת באפק וכבר הסירו החכמים זה הספק אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד אבל הכונה בחדושן כמו שאמרנו הישר בתכלית ההכנעה מפני צדדין אם מצד חיוב הכוכבים ואם היות הבחירה אשר בארץ כי לרוע בחירתם יתקלקל סדורנו בדרך עונש השגה כן נהיה באותו הזמן בתכלית ההשגה שלא יחלוק עליה ככב ואדם יסכימו כלן עליה ברצון האל וכן שלא תמנעה בחירתנו כי היא בתכלית התקון כאלו נפשנו רשמים והארץ ונתחדשו בטבע אחר זהו אמרם כדין וכדין שההסכמה תהיה מפני הצדדין.

מה) **יסודתו בהררי קודש יסודתו של עולם בזכות שני הרים של קדושה הר סיני והר המוריה.**

הכונה ששרשי התקון אשר בהן יגיע האדם להצלחה המאשרת וימלט מההפסד הנפשי שישלים תקון המדות ותקון הדעות וזכרו הר סיני לתקון המדות מפני שהתורה רובה הישרות מעשיות ולמוד המצוה וגם המעמד הנכבד עשרת הדברים הנה הם כולן תקוני מדות ומעשים כי גם אנכי ולא יהיה לך אינן מכוונין לבאר מציאות האלוה כמו שכוון בפסוק ראשון של שמיני אבל אמנם כיונו להסיר מהעבודות הנכריות אשר הם סבות כל עוות והפסד במעשים בפירוק עול ההשגחה ואולם הר המוריה זכו לתקון הדעות והמושכל מפני שהאב השלם אשר התבודד והשגא בו רוצה לומר אברהם אבינו ע״ה הוא שהתחיל להכנס במדרגת עיון האלהיות אשר בהם יתבאר מציאות האל וייחודו בהתאמתות לא בקבלה לבד.

מו) **נכבדות מדובר בך, ר׳ חנינא בר אידי למה היו ישראל אומרים את ה׳ במקדש בפירוש ובמדינה בכנויו, ליראה את ה׳ הנכבד והנורא** [דברים כח נח], **הה״ד נכבדות מדובר בך ואן אתמר בקריתיה עיר אלהים סלה.**

נהגו הנה סבה אמתית להזכר רוצה לומר השם המיוחד בעל ד׳ אותיות במקדש ככתבו ובמדינה בכינויו לבד והוא אדני המורה על ההנהגה והממשלה ורצו שהסבה בזה לתת הערה לאנשים שהעסק בסודות האלהיים והעיון האמתי לא יתכן עם העסק בהשתמשיות הגשמיים וטרדות העולם ולכן ראוי שיתרחק כל שלם מלבאר ולגלות האמתות להמון מפני שהשגתן לא תסבלם וזאת היא החומרא החזקה אשר החמירו בהוראת מעשה בראשית ומעשה מרכבה ודרשתן להמון אלא ליחיד אשר יראו בו אותות ההצלחה בעיון ויהיה שלם במדותיו בעזיבת המדינות ודרכי הגופות אבל להמון ימסרו קצת האמתות בקבלה והן אותן ההכרחיות בסדור קבוצן בהאמנת מציאות האלוה כל מעיין בגמול ועונש בפרטיהן כדי שייראו האל ויפחדו ממנו שכל אלו הענינים יובנו מהאל אשר בהאריכם יתארוהו בהם הנביאים והם הכינויין ולכן אמרו שבכינויין יזכר ה׳

מה) מזמור פז אות ג׳. מו) שם אות ה׳.

במדינה שהיא מלאת ההמון ורבת העם להעיר על זאת הכוונה והוא היראה מהאל ושיזכר במקדש בלי שנוי מפני שהוא מקום ההתבודדות והוראת כל תיקון ושוכניו היו יחידי האומה רבי ההשגה ושפע האלהי ראוי שימסרו להם האמתות בלי הסתר וחידה אבל במופתים העיוניים המשוללים מכל דמיון וזה כי ה' המיוחד היו משיגים ממנו יודעי קריאתו סודות אלהיים כוללים שיעור עצום מהסכמה האלהית כמו שבאר הרב ז"ל.

מז) ושרים כחוללים כל מעייני בך אמר ר' יהודה בר סימון כשם שהבאר נובע מים חדשים בכל שעה כך ישראל אומרי' שירה חדשה בכל שעה שנאמר ושרים כחוללים כל מעייני בך רבנין אמרי כשם שהאנשים אומרים שירה כך הנשים אומרות שירה שנאמר כל מעייני בך ואמר גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום.

ירצו שאומתנו הנכבדת הנה עם סגולה הכנעתה ושפלותה המשרידות אותה מהשיג ומהתעלות בשלמיות לא יסיר הזמן מהמציא בה השלם האמתי הראוי להשארות הנפש שהיא המעמידה אחר המות בתענוג מתמיד ובהשגת האל ובנועם בלתי נפסק והוא אמירתן השירה החדשה כלומר שממציא זה היחוד בתורת בכל זמן ויתחדשו בה תמיד זה אחר זה כמו שהמעיין לא יפסק לעולם מהמציא מים זולת אותן שכבר נבעו כן לא יסור מהתמיד נביעת המים חלק אחר חלק ואחר הוסיפו באור שזה מצד מה שנאמר לנו משמירת התורה והעסק במצות כפי היכולת שהוא העסק החשוב והמסוגל בסגולה אלהית להשאיר נפש כל מי שיתעסק בכוונה רצויה אי זה חלק מהשארות וגם עם שלילה מכל השגה אחרת עיונית וזהו אמרם שאפילו הנשים אומרות שירה שאין להם אי זה שלמות מושכל בשום פנים.

מח) שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת מהו מחלת אמר ר' ברכיה אמר הקב"ה לדוד קלס אותי האיך אתה מבקש ואני מוחל לך בקלוסך שאין אדם יכול למצוא אחד מכמה מיני קלוס של הקב"ה וכה"א היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע [איוב לז כ], ולמי נותן רשות לדוד שנאמר למנצח על מחלת שמחל לו הקב"ה.

כוונת זה המאמר נמשכת אחר מה שבארנוהו בתחלת זה החלק, באמרם אשריהם הנביאים המדמים צורה ליוצרה. רומזים על מקום הטעות בהאדיה ושאין ראוי להרבות בהם המאמרים המחייבים מפני שהם מביאים לציור האל על בלתי אמתתו אלא שהנביאים הוא אשר הותר להם קצת מזה מפני שהם מפרסמים האמת במשלים ומדבריה בזה עם ההמון כי הנביאים שלוחים הם להמון ואי אפשר שידובר אלא בדיבורים אשר יסבלום דמיונותן כדי לקרבן אל האמת קירוב הקבלה על דרך דברה תורה כלשון בני אדם זאת המחילה היא לנביא בקלוסו. והוא אמרם שהאדם לא יגיע בהשגתו לאיזה חלק מן הקלוסים האמתיים כי השגת ישותו אשר היא אמתתו נמנעת. אחר זה הנה כל מה שיקלס הנה הוא יוצא מעצמו חוץ ממנו.

מט) משכיל לאיתן האזרחי וגומר, אמרתי עולם חסד יבנה למה העולם דומה ודבורו של הקב"ה למלך שהיו לו אוצרות מלאות כל טוב ואומר על מה אלו מונחין לוקח אני עבדים ומאכילן ומשקן והן מקלסין להקב"ה כך היה העולם תוהו ובהו עמד לברות את העולם וברא את האדם והשליטו בכל כדי לקלסו ועלינו מה לעשות אלא לקלס ולברך, וכה"א כל הנשמה תהלל יה [תהלים קנ].

מז) מזמור פז אות ז'. מח) מזמור פח אות א'. מט) מזמור פט אות ג'.

מבארים עתה מה שנכפל תמיד זכרונו במדרשים והוא שהאדם עקר העולם· השפל אשר הכונה עליו כי שאר הגופות נכבדים מהאדם לפי האמת ואמנם נתייחד האדם בזה היתרון על כל השפלים מצד התייחדו בבחינה השכלית והבחירה האלהית אשר בה יתלה התורה ויכיר קצת שלמות העולם והשלמת האדם שכל הוא השגתו סדרי הבריאה השפלה וטבעים רבים מהיסודות והנמצאים אשר מתוכן יעמוד על קצת הכרת ממציאן. וזהו שהשלימו בכל כדי לקלסו כי ההשלמה שהיא היא הקילוס· אבל האומה וכאשר היה כן הנה מבואר לנו שלא נמצינו אלא לזאת ההשגה ואיך א״כ נוכל להתרפל עליה עם דעתנו שזולתה. זולת ידיעת התורה וקיום המצות נשוה לשאר השפלים האובדים בודאי. זהו אומרם ועלינו מה לעשות אלא לקלס ולברך.

נ) תפלה למשה איש האלהים. לא הניח משה זוית ברקיע שלא נתנפל עליו שנאמר ואתנפל לפני יי [דברים ט׳ יח].

התנפלו לפני ה׳ בכל זוית שברקיע הוא עמדו על האמת בכל מה שאפשר שיושג לאדם בגרמי הכוכבים והגלגלים ויותר ממה שאפשר שיושג לשום אדם במה שחובר אליו מהעזר האלהי נוסף על האפשר בטבע השכל ולכן הגיע עליו השבח האמתי בכל ביתי נאמן הוא שהוא קורא הבית בכל מה שלמעלה מסביב גלגל הרקיע אשר השגחת האל ית׳ בהם ליתרון שלמותם על השפלים יותר חזקה וגם יותר מתמדת מאשר בשפלים ולכן הוא בית האל כי הבית הוא אשר לא תפסק ממנו דירת בעליו תמיד וזה ענין הגלגל אבל ההשגחה האלהית כי בעבור שהיה הגלגל וכל מה שבו נצחי ומשולל ההויות והאפשרות נתן לו כל שלמותו מתחלת הענין ואח״כ יתמידהו ולא ישיגהו כלות וחסרון בשום זמן שבעבורן יתחייב הסתלק מעליהם ההשגחה והחולשה אבל אישי האדם מפני מה שנתחבר לשלמותן מהכח והאפשרות והמונעים המסתירים השפע תסתלק מהם ההשגחה או תחלש לפעמים ואינם א״כ במדרגת הבית מבעליו אבל במדרגת השוק או הדרכים אשר יעבור בהם האדם לפעמים. ואמנם התנפלות אדון הנביאים לפני האל הוא התייחדו עם האל התייחדות היותר חזק שא״א לאדם כי אחר הראה האדם כשיתנפל יבדד חושיו ומחשבתו ויכונו לו פעולות חושיו ויעמוד בהתבודדות אמתי ובעבור שהתייחד האדם עם האל אמנם יהיה בשלמותו בהשגה וההשגה האמתית תהיה בעמידה על סדרי הבריאה ומדרגתם ויחסם קצת מקצתם עד שיבוא לידיעת איכות השתלשלם מהעלה הראשונה והתחלתן הכוללת וזה אמרו שהתנפל לפני האל בכל זוית מהרקיע.

נא) אמר רב הונא בשם ר׳ אמי ולמה מכנין שמו של הקב״ה מקום שהוא מקומו של עולם שנאמר הנה מקום אתי [שמות לג כא]. ד״א למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הוא נמצא שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגומר [שם כ׳ כד], וכן הוא אומר ויפגע במקום וילן שם [בראשית כח יא].

נתנו שני טעמים להסכמת חכמי הקבלה הראשונים לכנות האל במקום ע״ד תארי הנביאים. הא׳ לבאר שכנוהו כן לבאר שערכו מהנבראים כלם כערך המקום וזה כי המקום הוא שיקיף בגוף העומד בו וידבק על כל חלקי שטחו עד שנא׳ בגדר המקום· שהוא השטח המקיף ואין שם ביניהם· הפרש שיוכל להכנס שם גשם בשום פנים וכן חכמת האל מקפת על כל נמצא והיא המסדרת מציאותו וכחותיו המעמידין אותו ואם יפסק פעל החכמה מהנמצאות רגע יפסק מציאותן כלן תכף כמו שלא יתאר מציאות גוף בשום פנים בזולת מקום. ועוד שיאור לפי זה הדרך שכמו שכל גוף הוא בתוך המקום והמקום הוא חונה לו לעולם לפי דעת ארסטו· כביטול הרקות יצטרך

נ) תמור צ׳ אות ו׳. נא) שם אות י׳.

הגלגלים אשר התאמת שאין מקומן הוא המקיף. וכ"ש שהגלגל העליון אשר אין חוצה לכל גוף שיוכל להיות מקומו. שיצוייר בהם להיות השפע האלהי המוגע עומד להם במדרגת המקום כלומר שהם למעלה מהם במדרגת המציאות ושהוא ג"כ חוק להם כי הצורות המניעות הגלגל באמת נפרדות אבל פעלם הוא אשר ידבק בגרמי הגלגל תמיד כמו שהמקום לא יפרד מהגוף עם היותו חוצה לו. והשני אמר שכיוונו בזה סבה אחרת יותר מצויירה להמון ויותר נמשכה למנהג שאר האחרים המצייר בהם להמון לצייר בהם השגחת האל בשפלים והוא ששפעו נמשך תמיד לשלם ונמצא עמו כאלו הוא צורת השלם ההוא דבקה לחמרו ועומדת במקום במקרה כי כשהיה ראובן בבית ונעתק אל העליה כבר נעתקה נפשו מהבית אל העליה ואעפ"י שאינה גוף בעל לחקים והעתק וכן ראוי שיצוייר בשפע האלוה אשר בו היה ההשגחה על השלם ואע"פ שאין השפע ההוא כח בגוף שייוחס לו העתק אפילו במקרה אבל לקרב הענין במחשבת האדם שיציירו דבוק ההשגחה בנו כדבוק הצורות כמו שזכרנו וכמו שרצה הלשון האלהי כאשר אמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך והבן כל מה שנזכר.

נב) ויהי נועם וגו' אמר לו נתת תורתך לנו וכבודך נתת בעליונים אתמהה היכן שנתת תורה ראוי שתתן כבודך.

רצו שבשמירת התורה והמשך אחריה סבת הדבק בנו השפע האלהי וההשגחה וזה מצד מה שחייבונו במעשים ובדעות והשפע הוא הכבוד ואלו הם אומרים שכל מי שישלם בלמוד התורה והנהגתה הוא מובטח בטחון שלם שיהיה מושגח כי לא ידומה מציאות התורה בשפלים כלומר תכלית השלמות עם סלוק הכבוד והשתוות עם החי הבהמי הנעדר כל בחינה וכל שלמות וזה מבואר.

נג) יושב בסתר עליון וגו' כי בי חשק וגו' אריב"ל בשם ר' פנחס בן יאיר מפני מה מתפללים ישראל בעולם הזה ואינם נענים על ידי שאינם יודעים בשם המפורש אבל לעתיד לבא הקב"ה מודיען שמו שנא' לכן ידע עמי שמי [ישעי' נב ו'] באותה שעה הם מתפללים ונענים שנאמר כי בי חשק ואפלטהו.

כוונת זה המאמר עם ההסתכלות הטובה מאד לבאר סבת הדבק בנו ההשגחה בעת השלמות עד שימשכו לנו ההצלחות המדומות כלן בדרך גמול השגחי וכן סבת סור ההשגחה מעלינו בעת החסרון עד שימשך לנו כל רע בדרך עונש ואמרו שהסבה בכל זה הוא שהשלמות כשהוא אמתי בנו והוא שנבין האמתות כלן והסודות האלהיות אשר הם השם המפורש כלומר המובנים מהשם המיוחד ההוא המקרב להשגת האל והכרתו מכל דבר יותר. אז לא יסיר השפע מאתנו להמשך השפע אחר השלמות ומצד דבקות השפע בנו הדבק עלינו ההשגחה ע"ד הרב ז"ל בהשגחה אשר כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה ההשגחה עלינו כי השכל הוא אשר בו יובאו התועלות וידחו הנזקין על נכון ובהפסק השכל יפסק השפע ותפסק ההשגחה ויבאו הרעות הטבעיות באין מונע ובעבור שבעת התחדש בנו המלכות יעדונו הנביאים בבואנו במדרגה מהשלמות המוכנת לנו מתחלה היותנו אומה אמר שאז נתפלל ונענה מפני שנדע שם האל בידיעה שמו היא הבנתו והשגתו היא החשק אליו אשר לחשק אליו ימשכו ההצלה והמשלם.

נד) מזמור שיר ליום השבת א"ר לוי כשעבר אדם על ציוויו של מקום בא ליתן אפופסין בא יום השבת נעשה לו סניגור ואמר לפני הקב"ה רבון כל העולמים בששת ימי המעשה לא נזוק דבר בעולם ובי אתה מתחיל, זו הוא קדושתי וזו

נב) מזמור צ' אות יט. נג) מזמור צא אות ח'. נד) מזמור צב אות ג'.

הוא מנוחתי בזכות שבת ניצול מדינה של גיהנם כיון שראה אדם כחה של שבת בא לומר המנון לשבת מזמור שיר ליום השבת אמר לו השבת לי אתה אומר המנון אני ואתה נאמר המנון להקב"ה שנאמר טוב להודות ליי.

אמר כשעבר אדם על מצות הא־ל נגזר עליו המות והעדר האמתי רוצה לומר הנפשיי מפני שהחיל להטריד שכלו ובחירתו במפורסמות ויצא ממדרגת המושכלות הגמור אשר נוצר עליו בתחלה ואמר שבזכות השבת ניצל מאותו המות שהוא דינא של גיהנם כלומר אעפ"י שנכנס בגזרת המות ההוא עודנו נשאר באפשרות השלם לא שנגזרה עליו מות הכרחיה אבל מות אפשרית מפני שעודנו מוכן להשלים חלקו הנכבד ולהרחיקו מאכילה עץ הדעת טוב ורע הממיתו כל מה שיוכל מההרחקה עד שיגיע למדרגת מי שלא אכל מעץ הדעת לעולם וזה כלו בהשתדלות בהשגה האמתיה אשר הם אכילה עץ החיים ובעמוד על האמונות האמתיות במציאות הא־ל ויחודו והשגחו בנו והנמשך לזה וזהו הנצלו בזכות השבת שהוא רומז ומעיד על אלו השרשים הערה מבוארת כמו שכבר השבאר. וראה אמרו הנצלו מדינה של גיהנם ולא אמרו מהמוה כי המות הוא הכרחית לעולם במה שהוא גוף נמוג ובמה שהוא בעל חומר שאין בטבעו החמדת לבישת צורה אחרת אבל אמנם ההעדר אשר נגזר עליו בחטאו ואשר נשאר עליו באפשרות ושיצלהו השבת ממנו הוא הענש חלקו הנכבד והכרת הנפש. אחר אמרו שבראות אדם כח השבת התחיל לשבחו ולעורר עליו ושהשבת מנעהו מזה והודיעו שהשבח כלו ראוי שינתן לא־ל אשר הוא לבדו סבת הצלתו. ירצו לעורר את האדם שלא יחשוב במעלת השבת שהויה סבתה מעלת החלק ההוא מהזמן מצד מה שהוא חלק זמן כפי הסבות הידועות למשכילים בהיות קצת חלקי הזמן נכבדים מקצתן בענין ג"כ בחלקי המקום אשר יהיו מתחלפים בפיג ההכנה והאותות לשלמיות אבל הכונה כלה ביתרון השבת היא מה שיש בו מנוחת הערה ורמז האמונות הנזכרות וכ"ש במה שינוח האדם בו מעמל הימים ויפנה מעסק הזמן אשר הוא סבת מוהו ויתיחד עם עצמו עד שיוכן לקבול השפע המצילו מהמות כמו שנאמר ויום השביעי שבת לה' אלהיך [שמות כ' י']. כלומר שהוא זמן שמתיחד בו עם הא־ל כחלוף הענין בשאר הימים שבהן עשיית המלאכות.

נח) **אל נקמות ה' אמרו לשמואל הקטן מהו ואחריו כל ישרי לב מתן שכרן של צדיקים באחריתן, ושל רשעים נתון לפניהם שנאמר ומשלם לשנאיו [דברים ז י'].**

כבר התאמת לפי השרשיים האמתיים המושכלים אשר לא תחלוק עליהם התורה למי שירצה להבינה על האמת שהשכל האנושי איננו גוף וזה שהשכל הוא הדבר הנשאר מהאדם אחר המות וענין השארותה הוא שישוב שכל בפעל גמור במדרגת שכל נפרד ומבלי שום התלות בחמר ולא זה כחניות והעונג הנפשי הוא בהשך זה והוא שלא יגיע השכל לזאת המדרגה הנכבדת העליונה ויעדר ויאבד עם שאר הדברים החמויים האובדים שהם מוחשים לאדם והוא ההכרת אשר בארתהו התורה זולת מה שיתחבר אל זה מעונש הנפש בדין וצער שהסבול במקום המפסס לפי מריה כמו שבארה הקבלה האמתית. ולפי זה הענין אמר שמתן שכרן של צדיקים הוא לאחוריהן כלומר נסתר ונעלם מהשנהן כי לא ישיג שכל היולאני ומחובר לגוש כחניות ומסך מדרגת השכל הנפרד שיהוד גמור על דרך וראית את אחורי כלומר השגה בלתי שלמה כמו שיצייר ויחשוב בעומד אחוריו שהוא לא ידמהו אל האמת ושעונש הרשעים לפניהם כלומר שהוא מושג ומצוייר לאדם באמת שהוא ההעדר עם הדברים האובדים אשר אבדן מוחש על דרך הצורות הדוממיות והצמחיות בהפסד נושאיהן. ואפשר לפרש שגמול הצדיקים אשר הם שלמים באמת הוא נתון לאחוריהן

נח) מזמור צד אות ד'.

כלומר נעזב אל אחרי חייהן הגשמיים ומיוחד לנפשם אחר המות וזה מפני כי אינם משתדלים ולא פוקדים על השגת גמול זולתו בהצלחות הזמן ואינם שמים לב אליו אבל גמול החסרים והנמשכים אחר הזמן ומשליכים האמת הוא נתון לפניהם כלומר בחייהן ובהצלחות המוחשבות הזמניות מפני כי אין להם פקידה ורדיפה לגמול אחר היותר חשוב וכל כונתן וחפשן להרבות מאלו התכליות הפחותים ויכלו בו עיונם וכחותן עד שישיגוהו.

נו) ברכי נפשי את יי ה׳ אלהי גדלת מאד משאמר דוד כל המזמורים הללו קלס להקב״ה בפיו שנאמר תהלת ה׳ ידבר פי [תהלים קמה כא] סוף כל הדברים קלסו ברמ״ח איברים שיש בו באדם שנא׳ כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך [שם לה י׳] לא הניח אבר שלא קלס בו להקב״ה אמר להם מה אתם סוברים מפני שקלסתי להקב״ה בכל האברים שמא נגעתי באחת מרבי רבבות של שבחיו עדין אני בראש הקלוסין תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך הוי והמתנשא לכל לראש.

הקלוס בכל אבר ואבר הוא ידיעת תועלות האברים כלן וסבת הנחתן ושיעורן ואיכותן וסדורן אשר כשיעויין בהם ובסבותיהן עיון אמתי ישלא האדם מהחכמה המסדרה אותם אותו הסדור המופלא וכ״ש שיהכן אז לקיחת הראיה בזה על שיעור החכמה האלהית בכל אשר הנבראים היותר כוללים פלא בהכנות סדורן ותנועותן וגבהן ר״ל הגלגלים ומה שבתוכן ובהם וכ״ש החכמה המפליאה והמנהגת הדעות הנפרדות וכ״ש השלמות האלהי והחכמה אשר היא עצם האל ויעוהו שלא ישיגה משיג ובכל זה יתבונן האדם שאין החכמה הנכללת ביצירת האברים ותועלותיהם וסדורן כי אם חלק מועט מהחכמה האלהית הנפלאה זאת היא כונת זה המאמר.

נז) הודו לה׳ קראו בשמו א״ר יוסי בן חלפתא לר׳ ישמעאל בריה אתה מבקש לראות השכינה בעולם הזה עסוק בתורה בא״י שנא׳ דרשו יי ועוזו בקשו פניו תמיד.

רלה שהשגת האל ויורו על האמת נמנעת לבעל חמר ולכן ראוי לזה הבעל חמר שישתדל בכל היכולה להסיר השבות המונעות השגת האל והם צרכי החמר והשתמשיות בגנויות המפרידים והמבדילים שהסרת אלו הסבות תורה ותלמד אותה לנו התורה וכ״ש עם התבודדות בידיעת המדבקות האדם עם אלהיו שהתורה ג״כ אשר הכלול התיקונין כלן ואפילו במושכל ובאמונות כמו שכפלנו תמיד אבל צריך לאדם בהשתדלו על זאת המדרגה עזר ההכנה הטבעית אשר יעירו אליה האוירות והמימות והמזונות כמו שידעת וזהו היות הערות בתורה הנז׳ בא״י הנודעת בזכות האויר ותשיבות המזונות עד שיתמיד בזה בריאת הגוף ויוכל בעליו להשתדל בהשגת מבוקשו כמוק שהוא ראיית השכינה בעולם הזה כלומר השגת מה באפשר לבעל שכל בעל חמר מידיעת האל והכרתו.

נח) הללויה הודו לה׳ כי טוב וגו׳ מי ימלל גבורות יי זש״ה רבות עשית אתה אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך [תהלים מ׳ ו׳] לשני אנשים הא׳ גבור והב׳ חלש וכי החלש יכול לספר שבחו של גבור לאו למה שאינו יודע מה שבחו וכחו אבל גבור שהו׳ יודע מה כחו יכול לספר שבחו של גבור אמר דוד מי ימלל גבורות ה׳ אמר ר׳ שמואל ומי ימלל כגון אנו שאנו עסוקין בתורה כל צרכנו.

ביארו בזה ביאור נפלא שהאל א״א שיושג שלמותו לשכל עד שילדיקו בו התארים אשר יהואר בהם כפי מחשבת האומרים בהתארים ובכלל שלא יתכן להפיל עליו שום דבר מחויב והסבה

נו) מזמור קד אות כ׳. נז) מזמור קיה אות א׳. נח) מזמור קו אות א׳.

בזה מפני שאין שום שתוף ודמיון בין שכלנו ושכלו והוא שיהיו ממין אחד אלא שיתחלפו בכמות ויתר כי אז היה לנו מובן קצתו אבל כאשר החכמה היא כל שלמות משורש נאמר עליו ועל כל שלהו ולית שליטו בשתוף גמור החכמה שאי"א לנו בו שום ספור צדק וזכרו בזה שהגבור אשר בקצה הראשון מהמסילה לספרנו והוא אשר כיחד בסגולות הגבורה הנעדרת מהחלש אשר בקצה האחרון ממנו· ולכן לא יוכל זה החלש בשום פנים לצייר בדמיונו מעלת הגבור כלל ואיך איך ידע לספר בה שיעור ולהפליג בספור גודלו אבל בני הגבורים שהאחד יותר גבור וכל האחר גבור יוכל לשבח האחר ולהפליג בספור שיעור גבורתו מפני שהוא מכיר בעצמיותו לפי השיעור הנמצא לו ממנה וראוי שתדע שעדיין אין המשל הזה מספיק בהודעת הנגלה כי כל אדם יש לו חלק נגרה בהכרח וגם יש משותפים מהמדות והסגולות בהם הם אחת במין אבל זהו לזאת משל מהיותר דומה לענין המבוקש מהדברים הנודעים לנו כמו שהוכיח שיזוגג בכל דבור בשלמות. אח"כ זכרו שעניו הלאות אשר נלאה מספור שבחי הש"י והשגתו אין ראוי שנהרהר מבקשת החכמה ותיקון המעשים אשר הישירני אל התורה כי בזה נשיג מה כל מה שאפשר ודי לנו בהשלמה כאפשרית בזה אבל שלמות זה לא יהיה בעסק תלוי בתורה כאשר כמקבל מופת אחר שיסודותיו אבל להשגות כל הזמן אל זה ועזיבת העולם והדברים המרשלים כל מה שאפשר מעזיבתו זה שקראוהו העסק בתורה כל צרכו ואז נמלל גבורות המעלה כאשרי לב אדם.

נט) **הודו לה' כי טוב וגו' יאמרו גאולי ה'. גאולי ה' אלו ישראל וכן ישעיה מפרש ופדויי ה' ישובון** [ישעי' לה י'] **פדויי ה' ולא פדויי אליהו ולא פדויי מלך משיחנו אלא ופדויי ה'.**

רוצה שעת התחדש בנו הגאולה והתשועה לא תהיה חברתנו נגזרה והתעוררות בחירי או עומק עצה והשתדלות אנשי שימלאו במין שיתחיל בספל תשועה ותקבץ הגליות כאשר לא מביתהל להשירנו ולפנות דרך לפני משיחנו והוא אליהו ז"ל ולא גם משיחנו בעצמו אשר ישלים הענין שהוא יהיה בתכלית השלמות בחכמה ובגבורה ובכלל המדות כי לא בכל זה יספיק הוא ולא רבים כמוהו להעתיקנו מתכלית השפלות אל תכלית העילוי מהשגלחה באלת עזר אלהי ובקידת ההשגחה נסלחה עלינו לתתנו עליונים ולכן אמר שהתנו הנביאים ליום חדוה כלחמנו ליגולת אלהי כאמור דוד גאולי ה' וישעיה ופדויי ה' להעיר על זאת הכונה אשר ראוי שיזכר כל בעל דת.

ס) **לדוד אלהי תהלתי אל תחרש. זש"ה את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד** [דברים י' כ'] **אם עשית כן הוא תהלתך והוא אלהיך אין לישראל תהלה אלא הקב"ה ואין להקב"ה תהלה אלא ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו** [ישעי' מג כא], **אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אתה תהלתי ומחריש אלהי תהלתי אל תחרש, ובה"א אלהים אל דמי לך אל תחרש** [תהלים פג ב].

ידע שבעלי המספר הסכימו על התחייב הכונה זאת האומה כדור הזמן כפי מערכת הככבים וזה היה נכך גדול אל השלמיות ואל ההסכמות אשר הם נמשכין מאליהם השלם ממקומות השפלון ומגליחין למקומות העזר מהוכר אל מצד ההשגחה המשכת לבעל השלמיות וזהו שאין לישראל תהלה אלא הקב"ה וכן כאשר היה ישראל עקר האדם אשר הוא עקר הנמצאים כמו שזכרנו תמיד היה ג"כ ישראל לבדו תהלה להקב"ה כאחד תהלה לאחד באחד והאחד תהלה לאחד בשמים. וכבר ביארנו דוגמת זה במה שעבר וזה סוף מה שמצאנוהו במדרש תהלים ממה שראוי שיזכר.

נט) מזמור קז אות א'. ס) מזמור קט אות א'.

